

Životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou

Mgr. Pavlína Dostálová

Bakalářská práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Mgr. Pavlína Dostálová**
Osobní číslo: **H21607**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti životní spokojenosti, romské menšiny a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

HAMPLOVÁ, Dana, 2004. Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN: 80-7330-063-X.

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-1369-4.

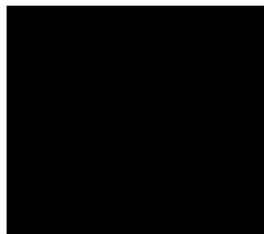
KAJANOVÁ, Alena a kol., 2015. (Ne)rovnosti v romských rodinách. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN: 978-80-7422-455-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2015. Pozitivní psychologie. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0978-2.

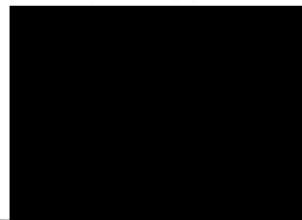
MAGDOLENOVÁ, Kristína a Jarmila VAŇOVÁ, 2013. Kulturní identita Rómův. Košice: Rómske mediálne centrum. ISBN: 978-80-969301-8-0.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Radana Kroutilová Nováková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **10. ledna 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2024**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 10. ledna 2024

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 4. 4. 2024

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě

pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou. Služba je určena rodinám s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě nepříznivé sociální situace. Životní spokojenost je u dotazovaných Romů chápána jako míra hodnocení kvality života jako celku. Empirická část práce je realizována prostřednictvím kvantitativního výzkumu a standardizovaného dotazníku životní spokojenosti. Výzkum si klade za cíl zjistit, jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou, a porovnat, zda existují rozdíly v životní spokojenosti Romů, kteří tuto službu nevyužívají. Dotazníkové šetření se uskutečnilo u 93 respondentů v období září–prosinec 2023. Výsledky neprokázaly statisticky významný rozdíl v životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou a Romů, kteří tuto službu nevyužívají.

Klíčová slova: životní spokojenost, romská menšina, sociálně aktivizační služba

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on life satisfaction of Romani people cooperating with the social activation service. This service is intended for families with a child whose progress is at risk as a result of the effects of a long-term adverse social situation. Life satisfaction is understood as a measure of the quality of life as a whole of Romani respondents. The empirical part of the thesis is carried out through quantitative research and a standardized life satisfaction questionnaire. The research aims to find out the overall life satisfaction of Roma who cooperate with the social activation service and to compare whether there are differences in the life satisfaction of Roma who do not use this service. The questionnaire survey was conducted among 93 respondents in the period September–December 2023. The results did not show a statistically significant difference in life satisfaction between Roma who cooperate with the social activation service and Roma who do not use this service.

Keywords: life satisfaction, Roma minority, social activation service

Děkuji všem, bez kterých by tato práce nemohla spatřit světlo světa. Děkuji paní Mgr. Radaně Kroutilové Novákové, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady. Děkuji také Bc. Hance Burešové za sdílení a neutuchající podporu. Děkuji i své rodině za trpělivost a poskytnutý prostor pro psaní. Mé velké díky patří také kolegům za konzultace a pomoc při sběru dat. Mé poslední díky směřují ke všem respondentům, kteří mi prostřednictvím svých výpovědí umožnili nahlédnout do svých světů.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Romale, aven, imar dživas! Romové, pojd'te, už můžete žít!

(RAIDŽ – romský soubor založený Jožkou Fečem)

„Je-li člověk nespokojený se svým stavem, může jej změnit dvěma způsoby. Bud' změni podmínky svého života, nebo svůj životní postoj. První není vždy možné, to druhé je možné vždy.“

Ralph Waldo Emerson

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMSKOU MENŠINOU	13
1.1 ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.2 SPECIFIKA ROMSKÉ KULTURY A PROJEVY ZPŮSOBU ŽIVOTA ROMŮ	14
1.3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMSKOU RODINOU	16
1.4 PŘÍSTUPY V SOCIÁLNÍ PRÁCI S ROMSKOU MENŠINOU.....	20
2 ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST	23
2.1 OSOBNÍ POHODA (WELL-BEING)	23
2.2 DETERMINANTY ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI A OSOBNÍ POHODY	24
2.3 MĚŘENÍ ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI.....	26
3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBY PRO RODINY S DĚTMI	28
3.1 VYMEZENÍ SLUŽBY	28
3.2 POSKYTOVANÉ ČINNOSTI	28
3.2.1 Terénní sociální práce	29
3.3 POSLÁNÍ A CÍLE SLUŽBY	31
3.4 CÍLOVÁ SKUPINA	32
3.5 INDIVIDUÁLNÍ PLÁNOVÁNÍ	33
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
4 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	37
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÝ CÍL	37
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	40
4.3 METODA VÝZKUMU A SBĚRU DAT	41
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
4.5 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	44
5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	46
5.1 SOCIO-DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ROMŮ SPOLUPRACUJÍCÍCH SE SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBOU	46
5.2 ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST ROMŮ SPOLUPRACUJÍCÍCH SE SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBOU	49
5.3 ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST ROMŮ NESPOLUPRACUJÍCÍCH SE SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBOU	55
5.4 OVĚŘENÍ PLATNOSTI HYPOTÉZY	57
6 INTERPRETACE DAT A DISKUSE	59

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	73
SEZNAM OBRÁZKŮ	75
SEZNAM TABULEK.....	76

ÚVOD

Spokojené lidi můžeme najít mezi bohatými i chudými, vzdělanými i nevzdělanými, zaměstnanými i nezaměstnanými, svobodnými i zadanými či zdravými a lidmi s postižením. Každý z nás je jedinečný a to, co udělá spokojeným jednoho, na druhého stejný dopad mít nebude, nebo právě naopak, bude zdrojem jeho nespokojenosti. Spokojenost, kterou takto získáme z venkovních podnětů, je krátkodobá (Reklau, 2020). Tu trvalou můžeme najít jen uvnitř sebe, ve svém vnitřním nastavení a cesta k ní vede přes vděčnost za to, co máme, a orientaci na přítomný okamžik (Johnson a Ruhl, 2000). Tuto úvahu jsme vztáhli na Romy. Jak jsou na tom se životní spokojeností Romové? Podle Říčana (1998, s. 19) „*národ, který svou vlast stále jen hledá a všude je většinou považován za nezvaného hosta.*“ Nebo dle Fečové (2022, s. 110): „*My pořád jenom prcháme, za jakéhokoliv režimu, v každé době jsme ti pronásledovaní.*“ Vanková (In Kaleja a Knejp, eds., 2009) v této souvislosti konstatuje, že Romové byli vždy nějakým způsobem utlačováni nebo diskriminováni, a způsob, jakým žijí dnes, se do značné míry podobá životu jejich předků. Jsou Romové spokojeni? A mohou být vůbec spokojeni? Po staletí žijící na okraji společnosti a i v současnosti čelící diskriminaci, vysoké nezaměstnanosti, nízké vzdělanostní úrovni či sociálnímu vyloučení (Veřejný ochránce práv, 2023; FRA, 2022; Kajanová, 2017; Urban, 2015).

Jedním ze způsobů, jak lze zabránit sociálnímu vyloučení osob a pomoci jim při překonávání jejich nepříznivé sociální situace, je využívání služeb sociální prevence, mezi které řadíme i sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Může mít tedy spolupráce se sociálně aktivizační službou vliv na životní spokojenost Romů? Tato služba jim pomáhá zvládnout obtížnou životní situaci, se kterou si sami nebo prostřednictvím nejbližších nedokážou poradit. A faktor, který bychom v této souvislosti chtěli zdůraznit, je jejich motivace ke spolupráci se sociálně aktivizační službou, jejich aktivita a odhodlání, chuť něco ve svém životě změnit, což je první krok na cestě k tomu, jak být spokojený.

O Romech se říká, že žijí přítomností, neplánují a dokážou si vychutnat každý okamžik (Poláková, 2014), protože „zítra to stejně nějak dopadne“. Sirovátka a Suchanec (2023) realizovali výzkum, ve kterém sledovali ekonomickou aktivitu romských žen. Z výsledků vyplývá, že materiální či finanční strádání rodiny není stimulem k jejich aktivitě, ale právě naopak, je spíše její bariérou. Tyto závěry přitom platí i pro romské rodiny s vyššími příjmy. Získaná data neumožňují prozkoumat roli sociokulturních faktorů, životního stylu romských žen a rodin, roli institucionálních faktorů nebo diskriminace ze strany zaměstnavatelů.

Tendence k tomuto typu chování ale nějakou příčinu mít musí. Je to odevzdanost, rezignovanost s vědomím, že krizovou situaci stejně nezmění? Spolehnutí se na jiné, že situaci vyřeší místo nich? Nebo v jistém smyslu slova spokojenost, že to málo, co mají, vlastně stačí?

Cílem této práce je zjistit, jaká je životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou, a porovnat, zda existují rozdíly v životní spokojenosti Romů, kteří tuto službu nevyužívají. Teoretická část práce je tvořena třemi kapitolami. První kapitola je zaměřena na sociální práci s romskou menšinou. Věnujeme se v ní postavení Romů v České republice, specifickým kultury a života Romů, ale také metodám a přístupům v sociální práci s Romy. Ve druhé kapitole vymezujeme životní spokojenost, poukážeme na provázanost s osobní pohodou, jejími determinanty i způsoby měření. Třetí kapitola se zabývá sociálně aktivizační službou. Pozornost věnujeme poskytovaným činnostem, posláním a cílům služby, cílové skupině i individuálnímu plánování, které má při vzájemné spolupráci velký význam.

Empirická část práce je realizována prostřednictvím kvantitativního výzkumu s využitím Dotazníku životní spokojenosti Fahrenberga, Myrteka, Schumachera a Brählera (2001). Tento dotazník jsme zvolili kvůli jeho komplexnosti a možnosti určit nejen celkovou životní spokojenost jedince, ale také spokojenost v dalších deseti oblastech života.

Poukázat na problematiku životní spokojenosti Romů považujeme za důležité už jen z prostého důvodu vzájemného poznání. Horváthová (2002, s. 79) uvádí: „*Tak se stalo, že majorita a Romové, ač žijící od raného středověku ve stejném prostoru, vlastně nikdy nežili spolu, ale jen vedle sebe.*“ Neznáme se a díváme se na sebe přes hradbu stereotypů a předsudků. Slovo má obrovskou sílu. Dokáže bořit nejen mosty, ale i ty pomyslné hradby, které mezi sebou máme. Kromě toho zastáváme názor, že o Romech se musí mluvit a psát, protože o čem se mluví, to má také větší pravděpodobnost, že se bude i řešit.

Tato práce může posloužit studentům pomáhajících oborů k získání alespoň zběžného pohledu na rozsáhlou problematiku, jakou práce s Romy je, dále sociálním pracovníkům nebo začínajícím pracovníkům sociálně aktivizační služby k pochopení, co tato práce obnáší, ale také všem, kteří se o Romy zajímají a kterým jejich osud není lhostejný.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMSKOU MENŠINOU

„Pro nejbližší léta vidím tuto perspektivu: Opření o své přátele mezi gádži a spojení s Romy všech zemí, zvláště těch nejbližších, budou naši Romové bojovat o skutečnou rovnoprávnost, proti diskriminaci všeho druhu. Zároveň povedou zápas s vlastní nevdělaností a civilizační zaostalostí, se svou izolovaností a roztržičností, se svými komplexy méněcennosti, se svou nedůvěrou a strachem. ... Jsme zodpovědní za naše Romy“ (Říčan, 1998, s. 132).

„Historické zpoždění Romové sami – bez podané pomocné ruky – nikdy nedohoní“ (Horváthová, 2002, s. 80).

Dle našeho názoru tyto dvě citace velmi výstižně popisují nejen aktuální stav, ve kterém se Romové nacházejí, ale také poukazují na zodpovědnost většinové společnosti, kterou by si měla ve vztahu k Romům uvědomovat. Sociální práci vnímáme jako tu pomyslnou pomocnou ruku, kterou výše zmiňuje Horváthová (2002) a kterou Romům podáváme.

V první kapitole si představíme sociální práci s romskou menšinou, poukážeme na aktuální situaci Romů v České republice, přiblížíme specifika romské kultury a způsob života Romů, tedy oblasti, které by sociální práce měla reflektovat. Pozornost věnujeme nejen sociální práci s romskou rodinou, skupinou i komunitou, ale také metodám a přístupům k sociální práci, které se jeví při práci s Romy jako nejpřínosnější.

1.1 Romové v České republice

Romové představují naši nejpočetnější etnickou menšinu, která však má současně od roku 1991 status menšiny národnostní (Kajanová, 2017). Ve sčítání lidu v roce 2001 deklarovalo romskou národnost jen 11 716 osob (Jakoubek a Budilová, 2008). V roce 2021 se ve sčítání lidu, domů a bytů přihlásilo k romské národnosti 21 691 obyvatel České republiky. Dle kvalifikovaných odhadů žije v České republice cca 250 000 Romů (Romská národnostní menšina, 2022). Důvody, proč se většina lidí, které jejich okolí považuje za Romy, nepřihlásila při sčítání lidu k romské národnosti, dostatečně neznáme (Hirt a Jakoubek, 2006). Dle Kajanové (2017) to mohou být například obavy z perzekuce, neochota být označován za Roma, když se za něj obecně považují různí „nepřizpůsobiví občané“, ale také nepochopení termínu národnost. Dalšími důvody může být historicky podložená obava Romů z možného zneužití údajů získávaných státními orgány nebo strach ze stigmatizace okolím (Romská národnostní menšina, 2022). Podle četných výzkumů veřejného mínění z poslední doby má u nás k Romům značná část obyvatel negativní vztah (Horváthová,

2002). Z hlediska vzájemného soužití se jedná o nejméně tolerovanou menšinu (Kajanová, 2017).

Romové sami sebe nevnímají jako jednotný celek. Rozlišují mezi sebou různé skupiny, lokálněji rodiny a klany. Jejich evropská jména – jako Romové nebo *Zigeuner* – naznačují monolitní jednotu. To není přesný obraz toho, jak vidí sami sebe – je to obraz toho, jak je vidí lidé, kteří k nim nepatří (Fonsecová, 1999). Dějinami Romů se jako červená nit táhne pohled většinové společnosti na romské skupiny jako na homogenní „cikánský“ celek bez ohledu na jeho faktickou diferenciaci (Horváthová, 2002). Horváthová (2002, s. 65) dále uvádí: „*Pokud se nechceme záměrně dopouštět mystifikace, neměli bychom hovořit o Romech u nás jako o jednotné skupině obyvatel vyznačujících se stejnými znaky.*“ Ani dle Davidové a kol. (2010) nejde o jednotné, homogenní etnikum, naopak – jedná se o etnikum vnitřně diferencované podle jednotlivých skupin či rodových linií. Nejpočetnější skupinu v České republice tvoří Romové slovenští (téměř 85 %), zčásti tzv. maďarští, dále Romové/Cikáni čeští a moravští, němečtí Sintové a olašští Romové (Davidová a kol., 2010). Podle Janouškové a Nedělníkové, eds. (2008, s. 236), „*někteří Romové velmi těžce nesou, že většinová populace nedělá rozdíly mezi těmito skupinami, které mezi sebou téměř nekomunikují, mají odlišné historické zázemí a zkušenosti, nezasahují do záležitostí druhých skupin, nevytvářejí společná manželství ani se vzájemně nestýkají.*“

1.2 Specifika romské kultury a projevy způsobu života Romů

Podle Kajanové (2017) pomáhající profese s cílovou skupinou jakékoli minority vyžaduje vždy primárně znalost specifík dané minority, toleranci, pochopení pro její zvyklosti a kulturu. Současně je potřeba sebepoznání, sebereflexe a schopnost práce s diskriminací a předsudky. I dle Navrátila (In Urban, 2015) jsou pro sociálního pracovníka velmi důležité znalosti o romských hodnotách, normách a tradicích. Bez těchto znalostí by byla práce s romskou menšinou obtížná a pracovník by hůře dosáhl změny, kterou klient očekává. Gulová (2011) také zmiňuje, že sociální pracovník by měl být seznámen s kulturou, do které přichází a doporučuje základy romologie a romského jazyka. Rusnáková a Pollák (2016) vyzdvihují znalost základní diferenciacie romského etnika, což vnímají jako jeden z předpokladů úspěšné práce s touto cílovou skupinou.

Romskou kulturu označujeme jako Romipen (Magdolenová a Vaňová, 2013). Kozubík (2013, s. 40) ji vnímá jako „*tradicionalitu Romů, která zahrnuje historii a jazyk, zvyky, obyčeje, odívání, způsob obživy, řemesla a duchovní život*“ (pozn. překlad autorky).

Jak uvádí Davidová (1995), k hlavním charakteristikám Romů patří specifika antropologická, demografická a etnická, jazyk s mnoha dialekty, specifický způsob života a kultury a hodnotový systém. Podle Rusnákové a Polláka (2016) se Romové liší od ostatního obyvatelstva svým původem, historickým vývojem, tradicemi, jazykem a antropologickými znaky, kam patří např. barva pokožky. Většina Romů se dodnes ve větší či menší míře odlišuje od okolního obyvatelstva mnoha projevy způsobu života a kultury. Zatímco v duchovní oblasti jsou to rodinné a skupinové vztahy a víra, v materiální oblasti života je to zejména způsob obživy, bydlení, stravy a odívání (Kol. autorů, 1999).

Romové jsou citově spontánní, je pro ně typický živý temperament, schopnost bezstarostně se radovat. K tomu všemu se Romové hlásí, vidí sami sebe jako věrné, družné, mimořádně solidární s příslušníky vlastní rodiny a rodu, svobodmilovné, laskavé k dětem (Říčan, 1998). Podle Polákové (2013) svět dětí a dospělých není striktně oddělen, generace vůči sobě nestojí v opozici a mnohé situace řeší v rámci celého kolektivu. Romští rodiče také neznají a neuplatňují některé principy výchovy, které jsou pro majoritní společnost přirozené, např. tzv. odložení požitku. Dají svým dětem, po čem zrovna touží, bez jakýchkoliv omezení či odkládání. Romové neznají podmiňování nějaké situace jinou.

Jejich přebývání v permanentním kontaktu se surovou i něžnou přírodou, ale i neustálý boj o holou existenci zformovaly žebříček hodnot, na jehož prvním místě je ochrana života a všeho živého vůbec (Horváthová, 2002).

Pro Romy je také charakteristická skupinová koheze, potřeba těsné tělesné blízkosti, ochota dělit se a orientace na přítomnost (Říčan, 1998). „*Je obecně rozšířeným názorem, že Romové neznali dostatečně pojem času a že žili ze dne na den, bez uvažování o zítřku, natož o vzdálenější budoucnosti. Značný podíl pravdy v tomto tvrzení je – někteří z nich tak žijí dodnes, jsou to „děti chvíle“ – té konkrétní, toho dne, té hodiny, kterou teď žijí. Svým způsobem jsou tím ale subjektivně šťastnější*“ (Davidová, 1995, s. 139). Potvrzení odlišného chápání času můžeme sledovat i v některých dialektech romštiny, které označují jediným slovem *tajsa* včerejší i zítřejší den (Poláková, 2014).

Podle Poláčkové (In Urban, 2015) Romové zdůrazňují význam rodiny a potlačují svou individualitu, takže na schůzky většinou nechodí sami. Často také materiálně a finančně podporují další příbuzné, což sice na straně jedné napomáhá k udržení soudržnosti, ale na straně druhé zamezuje osobnímu rozvoji, protože získané prostředky se „rozplynou“ mezi další členy rodiny. Poláková (2014) v souvislosti se soudržností a kolektivním řešením problémů zmiňuje také hlučnost, pro kterou má jednoduché vysvětlení. Pokud se jedinec

chce prosadit ve velkém množství lidí žijících pohromadě, musí na sebe jednoduše umět upozornit. Jedinou možností je pak ostatní překřičet. Křik zároveň představuje jistý obranný mechanismus ve společnosti, v níž si jedinec není jistý sám sebou. Romové podobným způsobem řeší mnoho situací. Pokud účastník na tato pravidla komunikace přistoupí, je ze strany Romů vnímán jako rovnocenný partner, kterého je třeba vyslyšet a jehož názor se má brát vážně (Poláková, 2014).

Romové neplánují, a vzhledem k tomu je obtížné se s nimi na čemkoli předem závazně domluvit. Na druhou stranu dokážou žít plně přítomností, užít si ji a vychutnat, i když jim štěstí nebo osud není zrovna nakloněn (Horváthová, 2002).

Romové si zakládají na udržování pořádku ve vnitřních prostorech vlastního obydlí, při vaření i každodenní činnosti. Jejich domovy bývají zpravidla velmi zdobené a čisté. Tato snaha o pořádek a malebnost interiéru někdy ostře kontrastuje s mnohdy zanedbaným venkovním prostředím. Zdánlivě lhostejný postoj Romů vůči nepořádku v blízkosti jejich obydlí může mít kořeny v morálním kodexu některých skupin, který odmítá nebo přímo zakazuje manipulaci s již vyhozeným odpadem. Jsou totiž přesvědčení o tom, že na odpad, podobně jako na zbylé jídlo, sahají nečisté síly a duše mrtvých (Poláková, 2014).

1.3 Sociální práce s romskou rodinou

Rodina má pro Romy obrovský význam. Obecně se o ní traduje, že by mohla být pro všechny národy příkladem, a to zejména svou soudržností, interpersonálními vztahy a pevnými vazbami, které mezi sebou jednotliví členové mají (Kaleja a Knejp, eds., 2009).

Řada autorů (Magdolenová a Vaňová, 2013; Dvorská, 2010; Kajanová, 2017; Fečová, 2022) se shoduje na tom, že romskou rodinu je potřeba chápat jako celek, který vůči svému okolí vystupuje jednotně. Jejím charakteristickým znakem je mnohopočetnost. Důvodem většího počtu dětí v rodině je fakt, že děti jsou pro Romy největším bohatstvím, ale neméně důležité je uchování rodu a jeho síla, možnost zajištění obživy a péče o starší členy rodiny v budoucnu.

Hlavním charakteristickým rysem tradiční romské rodiny je skutečnost, že jde o společenství lidí navzájem nerovnoprávných. Rodina se řídí přesnými pravidly, která určují nadřazené nebo podřazené postavení jejích členů. Toto postavení se přitom v průběhu biologického vývoje mění. Jedinec se tak může, obvykle díky svému věku, propracovat z nejnižší až na tu nejvyšší pozici (Poláková, 2014). Kaleja a Knejp, eds. (2009), v této souvislosti uvádějí, že

s ohledem na fakt, že mateřství je v komunitě chápáno jako významná hodnota, se postavení ženy v rodině upevňuje opakovaným mateřstvím.

Struktura romské společnosti je přísně hierarchizovaná a navenek uzavřená, se závaznými povinnostmi pro její členy a taktéž sankcemi při nedodržení vnitřních pravidel komunity. Hlavou a nositelem prestiže rodiny je otec. Hybnou silou je však matka, která pečuje o děti a domácnost, rozhoduje o financích a vyřizuje administrativní záležitosti na úřadech (Magdolenová a Vaňová, 2013).

Podle Jakoubka (2004) má **romská rodina tato specifika:**

- kolektivismus: kolektivní identita rodiny převládá nad individuální identitou jednotlivce;
- absence intimity: neexistuje zde intimní zóna nukleární rodiny, ani intimita partnerů;
- absence soukromého majetku: jedinec nevlastní nic, majetek náleží rodině; kolektivnímu životu odpovídá i kolektivní vlastnictví, takže v rodině koluje nádobí, oblečení, pračky, trouby či peníze a nikdo si nenárokuje jejich výhradní vlastnictví.

Jakoubek (2004) zmiňuje redistribuční funkci romské rodiny, která spočívá v přerozdělení jakéhokoliv příjmu jednotlivce mezi ostatní členy rodiny. V romských osadách tak jedinec nemá nikdy nadbytek, protože jeho povinností je rozdělit se s příbuznými. Rodina je tedy pro jednotlivce na jedné straně oporou, na straně druhé však vytváří past chudoby, která znemožňuje individuální vzestup. Ten je nežádoucí, protože oslabuje skupinu a solidární pouta.

Při kontaktu s romskou rodinou je tedy potřeba reflektovat určitá specifika sociální práce vyplývající z tradic a historie Romů, uvědomovat si nejčastější a nejtypičtější problémy, které se u nich vyskytují, a případně také využívat základní znalosti z oblasti sociální práce s menšinami (Urban, 2015).

Dle Navrátila a kol. (2003) představují **pilíře sociální práce s romskou menšinou:**

- systematické znalosti o romské menšině,
- systematické znalosti o člověku a společnosti,
- sebepoznání,
- hodnota a důstojnost každého člověka,
- úprava metod a technik běžně používaných v sociální práci,

- reflexe jednotlivce i sociálního prostředí.

Prvním pilířem jsou **systematické znalosti o romské menšině**. Sociální práce s příslušníky jakékoli menšinové skupiny musí být založena na znalosti jejich kulturních charakteristik (hodnot, norem, tradic atd.) a také na znalosti důsledků zkušenosti dané menšiny se znevýhodněním. Etnická realita se promítá do života Romů mnoha způsoby – projevuje se např. ve schopnosti zvládnout určité životní situace a okolnosti, nebo jim naopak podlehnout, dále při kontaktu s různými organizacemi a jejich normami a ve vztahu k sociálnímu pracovníkovi. Ten může být totiž vnímán jako vítaná pomoc, nebo naopak jako někdo cizí, komu nelze věřit (Navrátil a kol., 2003).

Dalším pilířem jsou **systematické znalosti o člověku i společnosti**. Aby sociální pracovník mohl Romům pomoci při řešení jejich problémů, musí být obeznámen s množstvím teorií, které vysvětlují individuální, institucionální, komunitní a organizační chování lidí ve většinové společnosti. Velmi přínosné jsou v tomto ohledu znalosti o kultuře, stereotypch, mýtech, moci, systémech sociálního zabezpečení nebo legislativních systémech. Právě v nich totiž mohou být zakomponovány bariéry institucionalizované diskriminace (Navrátil a kol., 2003).

Třetím pilířem, na kterém staví sociální práce s romskou menšinou, je **sebepoznání**. Osobnost je totiž jedním z nejdůležitějších nástrojů sociálního pracovníka. Růst osobnosti předpokládá poznávání svého vlastního „já“, svých světlých i stinných stránek. Sebereflexe zvyšuje schopnost sociálního pracovníka vnímat a respektovat realitu života Romů (Navrátil a kol., 2003).

Čtvrtým pilířem je **hodnota a důstojnost každého člověka**, a to bez ohledu na jeho kulturní, národnostní, náboženskou, sociální, ekonomickou či jinou odlišnost (Navrátil a kol., 2003).

Pátý pilíř představuje **úprava metod a technik běžně používaných v sociální práci**. Při práci s romskou menšinou je potřeba přizpůsobit tradiční metody tak, aby respektovaly menšinovou realitu – např. utváření neformální atmosféry v průběhu setkání nebo povzbuzování ve vyjadřování osobních potíží (Navrátil a kol., 2003).

Šestým pilířem je **reflexe jednotlivce i sociálního prostředí**. Sociální práce by měla souběžně reagovat jak na individuální, tak na systémové prvky životní situace menšinového klienta. Vzhledem k tomu, že Romové jsou sociálně vyloučenou komunitou, je potřeba brát ohled nejen na individuální problémy jednotlivých Romů, ale také na společenské souvislosti (Navrátil a kol., 2003).

Šišková (In Navrátil a kol., 2003) uvádí kromě těchto základních pilířů i praktické pokyny, které mohou být při práci s Romy nápomocné. Především je třeba nespěchat a být trpělivý, vnímat mimoslovní komunikaci, nekritizovat před kolektivem, ověřovat si sjednané termíny, nebát se blízkosti a dotyku, nebát se emocí, používat zpětnou vazbu a respektovat hodnotový systém romského etnika. Poláková (2014) zmiňuje například tykání, které může mnohdy zaskočit, protože Romové klidně tykají i lidem, které neznají. Není to přitom projev arogance nebo neúcty vůči druhému. Tykání je pro ně běžné. Romové vykají pouze starým a velmi váženým osobám.

Urban (2015) zmiňuje tipy, vycházející ze zkušeností terénních pracovníků, jak se do romské rodiny dostat a jak s romskou rodinou pracovat. S prvotním kontaktem s romskou rodinou či komunitou může pomoci **romský asistent**. Díky tomu, že asistenti pocházejí mnohdy z dané lokality, obrazejí se klienti se svými problémy nejdříve na ně a až následně na další pracovníky organizace. Dalším způsobem, jak proniknout k romské rodině, je například **spolupráce s navazujícími institucemi**, se kterými se členové romské rodiny dostávají do kontaktu (OSPOD, městský úřad, úřad práce apod.), a pomoci může i **doporučení**. Na základě dobré zkušenosti či úspěšně vyřešeného problému je totiž kontakt na organizaci předáván mezi obyvateli lokality samovolně. Co se týče samotné práce s romskou rodinou, osvědčilo se **pravidelné navštěvování lokality, přizpůsobení komunikačního stylu úrovni klienta** a velmi důležitá je také **trpělivost**. Trpělivost ve smyslu velmi pomalých kroků, které je potřeba s klienty podnikat při cestě k cíli; dále trpělivost s velmi nepatrnými výsledky a trpělivost při neustálém vysvětlování. Při práci s romskou rodinou je dále velmi důležitá **důvěra**, jejíž vybudování vyžaduje mnohdy mnoho času. Aby sociální pracovník získal důvěru, měl by mít ke klientům **lidský, osobní přístup** bez oficialit a nadřazenosti. Získání důvěry napomáhá **znalost romské problematiky** (ve smyslu znalosti romské historie a orientace v oblasti sociálního fungování), **znalost romštiny** a třeba i **přijetí drobného pohoštění** (káva, čaj apod.).

Přijetí nabízeného jídla či pití doporučuje i Poláková (2014), protože jeho odmítnutí by mohlo být kontraproduktivní. V té souvislosti zmiňuje také poděkování a prošení, které je majoritní společností vnímáno jako projev slušnosti. Romové však mezi sebou díky a prosby nepoužívají. Vychází to z jedné z nejvýraznějších charakteristik Romů, a to sdílení všeho po strance materiální i duchovní. Darující jednoduše počítá s tím, že obdarovaný by pro něj v případě potřeby udělal to samé. Pokud se tedy neromský návštěvník v romské

rodině naučí, že nemusí vyjadřovat vděčnost, stoupne na pomyslném žebříčku u romského hostitele o kousek výš.

1.4 Přístupy v sociální práci s romskou menšinou

Při sociální práci s romskou menšinou můžeme využít několik přístupů. Jde o teoretické koncepty, které se jeví jako nejpřínosnější při práci s touto cílovou skupinou. Dle Urbana (2015) jde o **psychosociální přístup, přístup orientovaný na úkoly a antiopresivní přístup**.

Přednost **psychosociálního přístupu** spočívá v požadavku na zhodnocení významu sociálních podmínek a způsobu jejich zvládnutí. Toto zhodnocení je u romské menšiny velmi žádoucí, především v případě práce ve vyloučené lokalitě, která může výrazně ovlivňovat kvalitu života jejích obyvatel (Urban, 2015). Východiskem psychosociálního přístupu je pohled na „člověka-v-situaci“. Tento pohled vyžaduje oporu v teoretických konceptech, které definují jednotlivce, situaci a interakci mezi nimi. Psychosociální přístup tedy integruje různé teorie lidského chování a sociálního prostředí. Důraz klade na stanovení diagnózy a na vztah klienta a sociálního pracovníka. Cílem intervence je souběžné řešení problémů v prostředí a posilování vnitřní rovnováhy intrapsychických sil. Základními prostředky jsou klarifikace (vedení klienta ke vnímání externí reality) a poskytování vhledu (vedení ke vnímání vnitřní reality). Psychosociální diagnostika se soustřeďuje na současné i minulé charakteristiky klientova fungování a jeho životní okolnosti. Zkoumají se jeho potřeby, problémy, rod, etnicita, rasa, životní etapa, sociální role, charakteristiky jeho intrapersonálního fungování, schopnost zvládat životní nároky, vztahy, stresory v prostředí a dostupná sociální podpora (Navrátil, 2001).

Přístup orientovaný na úkoly patří mezi nejvyužívanější přístupy v sociální práci. Jeho efektivita spočívá v myšlence, že i malý úspěch rozvíjí sebeúctu a sebedůvěru klienta a že je nutná angažovanost v úkolech, které si klient sám vytyčí (Kajanová, 2017). Tento přístup je tedy založen na tom, že klient se více zasadí o úkoly, které si sám zvolí. Sociální pracovník je tu od toho, aby mu pomohl rozhodnout se, jaké úkoly chce plnit. Předpokládá se, že klient je schopen takovou volbu učinit a nikdo jiný by to neudělal lépe. Základními hodnotami tohoto přístupu jsou partnerství a posilování. Partnerství staví na tom, že vůdčí autoritou při řešení klientových problémů je klient sám (Navrátil, 2001). Podle Špiláčkové a Nedomové (2013) na klienta není nahlíženo jako na objekt, o který je potřeba pečovat, ale

jako na autonomní osobu, která je nejen schopna definovat své problémy, ale má také prostředky k jejich řešení.

Přístup orientovaný na úkoly se snaží ovlivňovat problémy na individuální úrovni. Předpokládá, že pro klienta je užitečnější prožít zkušenost vlastního rozhodnutí se všemi důsledky, než pasivně čekat, jak se strukturální situace v budoucnu vyvine. Využívá se při řešení osmi problémových okruhů, kterými jsou: interpersonální konflikty, neuspokojení v sociálních vztazích, problémy s formálními organizacemi, potíže v naplňování rolí, problémy vznikající v souvislosti se sociálními změnami, reaktivní emocionální úzkosti, neadekvátní zdroje a potíže s chováním. K dosažení cílů vzájemné spolupráce vedou tyto kroky: příprava, explorace problému, dohoda o cílech, formulace úkolů a jejich plnění a terminace (ukončování) (Navrátil, 2001).

Dalším přístupem, který můžeme využít při práci s romskou menšinou, je **antiopresivní (antidiskriminující) přístup**. Důležitým předpokladem pro jeho využití v praxi je požadavek na sociálního pracovníka, aby si uvědomoval oprese, kterým je klient vystaven; aby vnímal diskriminaci a opresi jako základní charakteristiku životní situace, s níž se klienti potýkají (Navrátil, 2003). Opresi je tedy strukturálním znevýhodněním určitých skupin. Nástrojem používaným pro vymanění se z oprese je zmocňování (empowerment), které můžeme chápat jako pomoc lidem, aby získali větší moc nad svými vlastními životy a životními podmínkami. „Zmocňování lze definovat jako prostředek umožňující legitimní užití síly vůči diskriminaci a opresi“ (Navrátil, 2001, s 141).

Dle Kajanové (2017) a Navrátila (2001) se v případě antiopresivního přístupu využívají tři imperativy:

- **spravedlnost** – s každým bude nakládáno podle práv, přičemž práva nebudou nikomu omezována, či dokonce upírána,
- **rovnost** – neznamená stejnost; nakládat s každým stejně neznamená nakládat s každým rovně; je důležité vnímat rozdíly ve specifických potřebách lidí,
- **spoluúčast** – v obecnější rovině předpokládá zapojení klientů do plánování, koordinace a vyhodnocování služeb. Ve specifičtější rovině je důraz kladen na spoluúčast klienta při volbě cíle a prostředků, kterými ho chce dosáhnout.

Ať už sociální pracovník pracuje s klientem za použití kteréhokoliv přístupu, v každém případě by mělo být jeho cílem, aby klienta zaangažoval a motivoval ke změně chování nebo životních podmínek. V praxi se však může stát, že klient v situaci, kdy se obává neznámého,

zůstává vůči předpokládaným změnám nebo vůbec vůči dalšímu kontaktu se sociálním pracovníkem rezistentní a nespolupracuje. Sociálního pracovníka může považovat za nutné zlo a je připraven jednat pouze formálně, tak, aby vyhověl předpokládaným očekáváním jen v minimální míře. Nemusí být například vůbec připraven, aby s ním sociální pracovník jednal o soukromých věcech, a na takovéto pokusy může reagovat obranně, zavádivě, nebo dokonce agresivně. Sociální pracovník tak musí u klientů počítat s opakovaným uplatňováním typické obranné reakce, od odporu přes obranu, postupné přijímání a zvnitřnění nových podnětů až k jejich dílčí integraci do vlastního jednání (Řezníček, 1994).

2 ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST

V této kapitole se zaměříme na životní spokojenost, její úzkou provázanost s osobní pohodou a také na faktory, které životní spokojenost i osobní pohodu ovlivňují. Věnovat se budeme i způsobům měření životní spokojenosti.

Výzkum životní spokojenosti, štěstí a subjektivně vnímaného blaha se potýká se základním problémem – neexistuje shoda v tom, co tyto pojmy znamenají a jaké jsou mezi nimi rozdíly (Hamplová, 2004). Kupříkladu Veenhoven (In Moore, 2019) vnímá životní spokojenost jako „*míru, do jaké člověk pozitivně hodnotí kvalitu svého života jako celku. Jde jednoduše o zhodnocení toho, jak moc se dotyčnému líbí život, který vede.*“ Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR (CVVM, 2022) vymezuje životní spokojenost jako „*jednu ze tří měřitelných složek osobní pohody (well-being), kterou lze definovat jako kognitivní a globální hodnocení kvality vlastního života jako celku.*“ Dle Běřeše (2013) by měla být spokojenost primárním cílem člověka. Uvádí, že štěstí nebo úspěch jsou věci pomíjivé, zatímco trvalá spokojenost přináší člověku mnohem více. Spokojenost by měl člověk ze sebe vyzařovat – svými činy, svým postojem nebo například svými vztahy. Rozlišuje také šest oblastí, které by člověk měl mít v rovnováze, aby byl spokojený – zdraví, rodina, vztahy, práce, koníčky a společnost.

2.1 Osobní pohoda (well-being)

V souvislosti s životní spokojeností je důležité zmínit také osobní pohodu (well-being), pojem, který je s ní úzce spjatý. „*Osobní pohodu můžeme definovat jako dlouhodobý emoční stav, ve kterém je vyjádřena spokojenost člověka s jeho životem. Má kognitivní (životní spokojenost) a emoční složku (souhrn pozitivních a negativních emočních stavů) a vyznačuje se konzistencí v různých situacích a stabilitou v čase*“ (Blatný, ed., 2014, s. 165). Křivohlavý (2015) používá pro well-being označení životní pohoda a uvádí, že je to kognitivní a emocionální vyhodnocení vlastního života. Pohodu vnímá jako široké pojetí všeho, co je pro člověka důležité. Týká se kladných i negativních emocí, afektů, nálad i toho, jak se daný člověk dívá na své plány, na svá očekávání a jejich realizaci.

Singh a Rattan Sharma (2018) definují osobní pohodu jako mnohostranný koncept složený z šesti osobních charakteristik, které popisují plně funkčního jednotlivce: autonomie, kontrola prostředí nebo také ekologické mistrovství, smysl života, osobní růst, pozitivní vztahy s druhými a sebezpřijetí. Člověk přitom dosáhne osobní pohody tehdy, pokud se mu podaří těchto šest oblastí optimálně naplňovat.

Na význam pozitivního myšlení upozorňuje i Blatný (2010), když uvádí, že základní strategií pro udržení osobní pohody je přehodnocování vlastních životních zážitků a zkušeností. Je třeba, aby lidé ve všech situacích hledali pozitivní stránky, a to i v těch negativních. Na osobní pohodu má velký vliv pozitivní myšlení, pozitivní přístup k druhým lidem a schopnost čerpat radost z oblastí, kde se nám daří. Tím můžeme také kompenzovat svoji nespokojenost v jiných oblastech života. Dále je potřeba stanovovat si takové cíle, které člověku přinesou co nejvíce vnitřního uspokojení. Udržování osobní pohody je důležité, protože nepohodu, napětí či stres nelze dlouhodobě zvládat.

2.2 Determinanty životní spokojenosti a osobní pohody

Zájem o to, co je podstatné pro pocit pohody a kde ji najdeme, sahá do daleké historie. V evropské civilizaci se obvykle uvádí jako nejstarší dochovaná odpověď na tuto otázku Aristotelův výrok, že jediným rozumným cílem v životě člověka je být šťastný (Křivohlavý, 2015).

Faktorů, které ovlivňují životní spokojenost, existuje mnoho. „*Životní spokojenost souvisí s dosaženým vzděláním, věkem, subjektivně hodnocenou životní úrovní a zdravotním stavem*“ (CVVM, 2022).

Zdroje osobní pohody můžeme rozdělit do čtyř oblastí (Blatný, ed., 2014):

- socioekonomické a demografické faktory,
- osobnostní dispozice,
- životní cíle,
- sociální vztahy.

K **demografickým proměnným** patří např. pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav, sociální status (příslušnost k sociální vrstvě), ekonomický status (příjem), zaměstnání, zdravotní stav, podmínky bydlení, víra a příslušnost k rase či etniku.

Příslušnost k pohlaví nemá na osobní pohodu podstatný vliv. I když se však muži a ženy neliší v úrovni životní spokojenosti, liší se ve zdrojích osobní pohody a v jejím vyjádření (Blatný, ed., 2014).

Další faktor, věk, ovlivňuje životní spokojenost významně. Je prokázáno, že starší lidé vedou obvykle spořádanější život, vyhýbají se fyzickým konfliktům, méně riskují a obvykle jsou spokojenější se svým zaměstnáním, protože mají vyšší příjmy. Naproti tomu se s vyšším

věkem zhoršuje fyzické zdraví, objevují se psychologické potíže a dochází k omezování sociálních kontaktů. V české společnosti v současnosti převažuje v souvislosti s vyšším věkem nižší životní spokojenost (Hamplová, 2004).

Pokud jde o vzdělání, lidé s vyšším vzděláním mají v průměru vyšší příjmy a vyšší prestiž zaměstnání, což životní spokojenost zvyšuje. Vzdělanější lidé mají také nižší pravděpodobnost, že ztratí zaměstnání, a zároveň vyšší pravděpodobnost, že pokud ho ztratí, najdou si nové. Životní spokojenost významně ovlivňuje také to, jestli jsou lidé v zaměstnání spokojeni a šťastní. Nezaměstnanost životní spokojenost snižuje (Hamplová, 2004).

Finanční zabezpečení má pro osobní pohodu velký význam, ale zdá se, že tento vztah platí jen do dosažení určité úrovně, která zajišťuje ekonomický standard. Nedostatek příjmů může způsobit až zoufalství, avšak to, že jsme finančně zabezpečeni, nijak nezaručuje, že budeme i šťastní. Příjmy jsou nezbytnou, ale nikoli dostačující podmínkou osobní pohody (Blatný, ed., 2014).

Dalším faktorem ovlivňujícím osobní pohodu je **rodinný stav**. Řada výzkumů potvrzuje, že ženatí muži a vdané ženy jsou spokojenější se svým životem než lidé svobodní, rozvedení nebo žijící v nesezdaném soužití. Méně často také trpí depresemi, úzkostmi a dalšími psychickými problémy, což je vysvětlováno tím, že manželství jim poskytuje emocionální a praktické zázemí, ale také sociální oporu. Na vyšší životní spokojenosti ženatých mužů a vdaných žen se podílejí i další faktory, takže manželé jsou např. v lepší finanční situaci, jsou zdravější a dožívají se vyššího věku. Na životní spokojenost má však vliv nejen rodinný stav, ale také kvalita vztahu (Hamplová, 2004). V souvislosti s rodinným stavem zmíníme také rodičovství a tzv. rodičovský paradox. Je to fenomén, kdy se lidé chtějí stát rodiči, protože se domnívají, že jejich život bude šťastnější a naplněnější než život bez dětí. Tento předpoklad se však u většiny nepotvrdí a rodičovství jejich život šťastnějším nečiní. Z provedených výzkumů nelze jednoznačně stanovit, zda rodičovství životní spokojenost zvyšuje, nebo naopak snižuje (Nešporová a Hamplová, 2014).

Vztah mezi **osobnostními proměnnými** a osobní pohodou zkoumá mnoho teorií. Jednou z nich je Eysenckova teorie, podle které vrozená emocionalita ovlivňuje životní spokojenost. Důraz je kladen na extroverzi, introverzi, emoční stabilitu a labilitu. Z realizovaných výzkumů přitom vyplývá, že stabilně emoční extroverti udávají vyšší životní spokojenost než emočně labilní introverti (Blatný, 2010).

V souvislosti s osobnostními charakteristikami je potřeba zmínit také celkový postoj daného člověka ke svému životu a ke světu, protože ten má na životní spokojenost také velký vliv. Ukazuje se, že někteří lidé se v situaci, kdy mají říct něco o svém životě, zaměřují v první řadě na to, co se jim stalo negativního. Na druhé straně jsou lidé, kteří ve stejné situaci vzpomínají především na to, co zažili pozitivního (Křivohlavý, 2015).

Podle **teorie diskrepancí** je úroveň osobní pohody daná mírou souladu nebo nesouladu mezi **očekávanými, potřebami, touhami a cíli** a jejich skutečným stavem. Obecně můžeme říci, že nenaplnění těchto očekávání a cílů může vést k nespokojenosti, zatímco jejich dosažení vede ke spokojenosti. Kromě toho je důležité stanovovat si cíle reálné, přiměřené našim možnostem a schopnostem. Životní spokojenost totiž negativně ovlivňují nereálné ambice a nedosažitelné cíle. Jedinec by měl být také se svými cíli ztotožněn, měly by vycházet z jeho vlastních potřeb. Z výzkumů vyplývá, že naplnění cíle, se kterým jedinec není ztotožněn, má krátkodobější efekt na míru osobní pohody než cíle, který si sám zvolil a zvnitřnil (Blatný, 2010).

Pocit osobní pohody významně ovlivňují **sociální kontakty**, a to jak z hlediska kvantity, tak kvality jejich rozvoje. Do popředí se dostává **tzv. sociální pohoda** (social well-being). Její výslednou hodnotu určuje uspokojení v těchto oblastech: sociální integrace – míra zapojení do společnosti a komunity; sociální akceptace – jaký si člověk vytvořil obraz o společnosti a lidech; sociální přínos – percipovaná vlastní hodnota pro druhé lidi; sociální aktualizace – zda vnímáme společnost jako schopnou vývoje a sociální koherence, která vyjadřuje soudržnost s druhými lidmi (Blatný, ed., 2014).

Všechny tyto oblasti jsou vzájemně provázány, takže lidé, kteří jsou spokojeni (nebo naopak nespokojeni) v jedné oblasti života, bývají obvykle spokojeni (nebo nespokojeni) i v další oblasti či oblastech života (Hamplová, 2004).

2.3 Měření životní spokojenosti

Při měření životní spokojenosti je velmi často využívána **Škála spokojenosti se životem – Satisfaction With Life Scale (SWLS)**, kterou vytvořil Ed Diener. Ta se skládá z pěti různých tvrzení, která dotázaní hodnotí na sedmibodové stupnici od 1 do 7 (rozhodně nesouhlasím až rozhodně souhlasím). Celková míra životní spokojenosti se zjistí sečtením výsledných čísel u všech pěti odpovědí (Večerník, ed., 2016). Jsou to tato tvrzení (Křivohlavý, 2015):

- V mnoha ohledech je můj život blízky tomu, co je mým ideálem.
- Podmínky mého života jsou výtečné.
- Jsem se svým životem spokojen.
- Doposud jsem od svého života dostal vše podstatné, co jsem chtěl.
- Kdybych mohl žít ještě jednou, nezměnil bych na životě téměř nic.

O něco komplexnější než SWLS je **Personal Wellbeing Index (PWI)**, ve kterém se na desetibodové stupnici hodnotí osm oblastí, kam patří např. životní podmínky, zdraví, začlenění do komunity a duchovní život (Večerník, ed., 2016).

Dalším je kupříkladu **Oxfordský dotazník štěstí – Oxford Happiness Questionnaire (OHQ)** Hillse a Argyleho, pomocí kterého dotazovaní hodnotí na škále od 1 do 6 (rozhodně nesouhlasím až rozhodně souhlasím), nakolik souhlasí s 29 tvrzeními (např. Mám vřelé pocity téměř ke všem; Nemám pocit smyslu a cíle svého života atd.) (Moore, 2019).

V naší práci využíváme **Dotazník životní spokojenosti (DŽS)** Fahrenberga, Myrteka, Schumachera a Brählera (2001). Tento dotazník umožňuje určit nejen celkovou životní spokojenost jedince, ale také jeho životní spokojenost v deseti významných oblastech života, kterými jsou Zdraví, Práce a zaměstnání, Finanční situace, Volný čas, Manželství a partnerství, Vztah k vlastním dětem, Vlastní osoba, Sexualita, Přátelé, známí, příbuzní a Bydlení. DŽS se blíže věnujeme v empirické části.

I přes existenci různých dotazníků a škál měřících životní spokojenost zůstanou odpovědi na otázky o štěstí nebo spokojenosti pravděpodobně provždy tajemnou oblastí, kterou nebude nikdy možné zcela prozkoumat. Můžeme do ní pouze nahlédnout, a to tak, že budeme hledat souvislosti s ekonomickými a sociálními charakteristikami země, regionu či rodiny (Večerník, ed., 2016).

3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBY PRO RODINY S DĚTMI

Tato kapitola přibližuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Vymezuje službu optikou zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, přináší přehled poskytovaných činností, specifikaci terénní sociální práce a dotýká se také poslání, cílů služby, její cílové skupiny i individuálního plánování.

Sociálně aktivizační služby spadají pod služby sociální prevence. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje v § 53 služby sociální prevence jako služby, které „*napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů*“ (Česká republika, 2006).

3.1 Vymezení služby

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále SAS) jsou terénní, popřípadě ambulantní služby. Ty jsou poskytované rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě nepříznivé sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u něhož existují další rizika ohrožení jeho vývoje. V pomáhajících pracovnících mohou rodiny najít aktivní průvodce na své cestě ke změnám (Bechyňová a Konvičková, 2020).

Dle Registru poskytovatelů sociálních služeb je k dnešnímu dni, tj. 25. 1. 2024, registrovaných v České republice 261 sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi (MPSV, 2024).

3.2 Poskytované činnosti

Základní činnosti SAS jsou zajišťovány v rozsahu úkonů vymezených v § 30 vyhlášky č. 505/2006 Sb. (Česká republika, 2006):

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti

- pracovně výchovná činnost s dětmi a pracovně výchovná činnost s dospělými, např. podpora a nácvik rodičovského chování včetně hospodaření a udržování domácnosti,

podpora a nácvik sociálních kompetencí v jednání na úřadech, školách atd., přičemž alespoň 70 % těchto činností je zajišťováno formou terénní služby,

- nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností dítěte,
- zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí a společensky přijatelné volnočasové aktivity,

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

- doprovázení dětí do školy, k lékaři, na zájmové aktivity a doprovázení zpět,

c) sociálně terapeutické činnosti

- socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob,

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

- pomoc při vyřizování běžných záležitostí, při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování.

3.2.1 Terénní sociální práce

S ohledem na fakt, že alespoň 70 % práce SAS by mělo být zajišťováno terénní formou (Česká republika, 2006), je důležité definovat i samotnou terénní sociální práci. Podle Nedělníkové (2008, s. 9) „*je jedním z významných a účinných nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivců, rodin či celých skupin z určitých sociálních interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou ve společnosti přístupné většině.*“

Pokud je uživatelem služby Rom žijící v marginalizované osadě, díky terénní práci se pracovník seznámí i s jeho sociálním kontextem. Má možnost lépe porozumět tomu, jak může život v chudé, sociálně vyloučené komunitě ovlivnit konání člověka. Terénní pracovník jednoduše působí tam, kde jsou problémy a vidí, jak s nimi klient naloží (Rusnáková a Pollák, 2016).

Všechny aktivity, které jsou vykonávány v rámci terénní sociální služby, podporují plnou sociální integraci jejich uživatelů do společnosti, a to se snahou maximálně využít jejich přirozené sociální zdroje, kam patří např. rodina apod. K základním principům terénních sociálních služeb patří: dodržování práv uživatelů (tj. sociální služba je poskytovaná

s důrazem na respektování vůle, ochranu důstojnosti a dalších práv uživatelů), zplnomocňování uživatelů, práce v přirozeném prostředí uživatelů a důraz je kladen také na kontinuitu a návaznost služeb a princip nízkoprahovosti (Nedělníková, 2008).

Díky terénní sociální práci mohou lidé dosud žijící v prostředí sociální exkluze začít řešit svou bytovou situaci, nalézt východisko z pasti zadluženosti, hledat i úspěšně získat zaměstnání, ulehčit svým dětem cestu ke vzdělání a sociálnímu vzestupu, začít efektivněji komunikovat s úřady a vyřizovat své záležitosti. To vše pak může významně přispět ke stabilizaci jejich sociální situace (MVČR, 2023).

Podle Janouškové a Nedělníkové, eds. (2008), mohou terénní práci v sociálně vyloučených romských lokalitách ovlivňovat i tato specifika:

- zkušenost některých klientů s diskriminací,
- velký význam rodiny a vztahů v ní (např. pozice muže a ženy, starší matky, rodinné konflikty v lokalitě, přítomnost dalších příbuzných při jednání),
- potřeba finanční či materiální podpory příbuzných,
- silná sociální kontrola (např. rychlé šíření informací a dezinformací, stereotypy),
- jazyková bariéra,
- kulturní tradice a zvyklosti,
- nesrozumitelnost „gádžovského“ světa a jeho institucí.

Při terénní sociální práci s romskou menšinou se nejčastěji využívá poradenství v různých oblastech (např. zajištění základních životních potřeb, zaměstnání, vzdělávání, zdraví a finance), ulehčení komunikace mezi klientem a jinými subjekty a doprovázení (Rusnáková a Pollák, 2016). I podle Janouškové a Nedělníkové, eds. (2008), problémy, které terénní pracovník nejčastěji řeší, spadají do oblasti bydlení, financí, zaměstnání, vzdělání a dalších sociálně rizikových jevů (prostituce, krádeže, domácí násilí, prodej tvrdých drog apod.). Za vznikem problémů v těchto oblastech přitom stojí např. neschopnost hospodařit, nízká vzdělanost a nízká míra motivace ke vzdělávání, absence pracovních návyků, nízká uplatnitelnost na trhu práce, lichva, půjčky a exekuce, dluhy na nájemném, dluhy na zdravotním pojištění, vysoké nedoplatky v souvislosti s vyúčtováním energií, špatný zdravotní stav, práce „načerno“ apod.

3.3 Poslání a cíle služby

Jednotlivé SAS mohou svá poslání a své cíle formulovat různě, v každém případě je však v centru jejich zájmu podpora rodin s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Kupříkladu SAS spadající pod Charitu ČR definuje své poslání jako „*vést rodiny k aktivnímu řešení nepříznivé sociální situace, která negativně ovlivňuje vývoj dítěte, a podporovat jejich schopnost řešit problémy vlastními silami s cílem postupného osamostatnění a řádného fungování rodiny*“ (Charita Přerov, 2023). Zdůrazňuje tedy aktivní řešení problémů rodin vlastními silami. Naproti tomu nevládní nezisková organizace Člověk v tísni (2024) klade důraz na zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti členů rodiny, což považuje za optimální cílový stav. Minimálním cílovým stavem je pak zastavení zhoršování nepříznivé sociální situace rodiny. „*Hlavním cílem je zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí*“ (Člověk v tísni, 2024).

Díličí cíle SAS mohou být formulovány následovně:

- **zajistit vhodné prostředí a podmínky pro vývoj dětí:** pracovníci pomáhají rodičům najít bydlení; zajistit vhodné vybavení domácnosti; vytvořit bezpečné podmínky pro život dětí apod.,
- **motivovat rodiče ke správné výchově a péči o děti:** pracovníci motivují rodiče, aby vedli děti ke slušnému chování; k dodržování denního režimu, návyků a hygienických zásad; aby chodili s dětmi na pravidelné lékařské prohlídky apod.,
- **motivovat děti a jejich rodiče k plnění školních povinností a ke školní docházce:** pracovníci motivují rodiče k dodržování pravidelné školní docházky dětí; k dohlížení nad domácí přípravou dětí na vyučování; k aktivní spolupráci se školou a dalšími institucemi,
- **naučit rodiny efektivně hospodařit s finančními prostředky:** pracovníci pomáhají rodičům se sestavením rodinného rozpočtu; vedou je k rozumnému finančnímu hospodaření; tvorbě finančních rezerv; předcházení a řešení zadluženosti apod.,
- **naučit se uplatnit ve společenském prostředí, ve kterém rodina žije:** pracovníci podporují v rodinách vzdělávání dětí i dospělých; pomáhají rodičům najít si zaměstnání apod.,
- **pomoc rodinám při vyřizování a samostatném řešení osobních záležitostí:** pracovníci pomáhají rodinám s vyplňováním formulářů, s psaním žádostí a odvolání;

doprovázejí je na úřady; pomáhají jim při vyřizování občanských, zdravotních průkazů apod.; vedou je k samostatnosti při vyřizování osobních záležitostí,

- **vytvořit podmínky pro návrat dětí z dětského domova, z jiné ústavní nebo náhradní péče,**
- **zmírnit negativní důsledky rozvodu:** pracovníci pomáhají rodičům s formálními náležitostmi rozvodu; při úpravě styku s dítětem; s návrhem na určení výživného; podporují rodiče v kontaktech s dětmi apod.,
- **pomoc těhotným ženám při zajištění základních potřeb pro dítě:** pracovníci vedou těhotné ženy k pravidelným návštěvám lékařů; zdravému životnímu stylu v průběhu těhotenství; pomáhají těhotným při zajištění všeho potřebného pro dítě; informují je o správné péči o novorozence apod. (Vnitřní materiály RKM – MSQ 1, 2023).

3.4 Cílová skupina

SAS se věnuje rodinám s jedním či více nezletilými a nezaopatřenými dětmi, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Tato situace se přitom vyznačuje nejméně jedním z těchto znaků:

- obtíže při výchově a péči o děti,
- snaha o vytvoření podmínek pro návrat dětí do rodiny,
- potíže s hospodařením s rodinným rozpočtem a vedením domácnosti,
- problémy spojené se školní docházkou dětí, obtíže při vzdělávání dětí,
- sociálně patologické jevy v rodině (např. trestná činnost, závislosti atd.) (Člověk v tísni, 2024).

Další podmínkou pro poskytování služby je splnění minimálně jedné z následujících charakteristik:

- nevyhovující nebo nestabilní bydlení,
- nepřítomnost osob (v rodině nebo okolí), které by uměly a mohly se situací pomoci,
- nedostatek vědomostí a dovedností k řešení obtížné situace (především kvůli nízkému vzdělání),

- nízký příjem tvořený zejména sociálními dávkami a důchody,
- zadluženost,
- dlouhodobá nezaměstnanost a nízká uplatnitelnost na trhu práce (Člověk v tísni, 2024).

„Služby jsou určeny rodinám s dětmi ve věku do 18 let (v případě studia dítěte do 26 let), jejichž vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé sociální situace, a těhotným ženám, které potřebují pomoc při zajištění budoucí péče o dítě a nachází se v nepříznivé sociální situaci či jsou ohroženy sociálním vyloučením“ (Charita Přerov, 2023).

Každá SAS přitom musí mít jasně formulované, co považuje za nepříznivou sociální situaci. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje nepříznivou sociální situaci jako *„oslabení nebo ztrátu schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením“* (Česká republika, 2006).

3.5 Individuální plánování

Individuální plánování je jedním z nejvýznamnějších nástrojů zajištění kvality poskytovaných služeb. Je definováno v § 88 písmena f) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde se uvádí, že *„poskyvatelé sociálních služeb jsou povinni plánovat průběh poskytování sociální služby podle osobních cílů, potřeb a schopností osob, kterým poskytují sociální služby, vést písemné individuální záznamy o průběhu poskytování sociální služby a hodnotit průběh poskytování sociální služby za účasti těchto osob, je-li to možné s ohledem na jejich zdravotní stav a druh poskytované sociální služby, nebo za účasti jejich zákonných zástupců nebo opatrovníků a zapisovat hodnocení a jeho výstupy do písemných individuálních záznamů“* (Česká republika, 2006).

Individuální plánování je proces, díky kterému jsou každému uživateli poskytovány sociální služby na základě jeho osobních potřeb, přání a schopností. Plánování lze chápat jako proces přemýšlení pracovníků o uživateli a o tom, jak by jim mohli být nápomocní, a zároveň, jak by je mohli aktivizovat k podnětné změně v životě. Individuální plánování musí směřovat k tomu, aby uživatelé mohli žít běžným způsobem života a byli součástí

společnosti. Klíčovým prvkem plánování je definování změny v životě člověka a následná konkretizace termínů a úkolů pro uživatele, pracovníky, příp. další zúčastněné (Vnitřní materiály RKM – MSQ 5, 2023).

Pro individuální plánování je důležitý také § 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách: *„Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležité kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob“* (Česká republika, 2006).

Zákon o sociálních službách nestanovuje, jakým způsobem či jakou formou má poskytovatel služby provádět individuální plánování. Způsob může zvolit takový, aby co nejlépe odpovídal potřebám a schopnostem konkrétního klienta a také potřebám poskytovatele (tj. druhu sociální služby, poslání, cílům sociální služby a okruhu osob, kterým je služba určena). Jde o otevřený a tvůrčí prostor (MPSV, 2022).

Jedním z principů, který lze při vytyčování cílů využít, je princip SMART, podle kterého by cíl měl být (Hauke, 2011):

- **Specifický** – tedy vycházet z individuálních potřeb, přání a hodnot uživatelů,
- **Měřitelný** – musí být stanovena kritéria, podle kterých poznáme, že je cíl naplňován,
- **Akceptovatelný** – nesmí být např. v rozporu s etickými či právními normami,
- **Reálný** – splnitelný s ohledem na možnosti uživatele i poskytovatele,
- **Termínovaný** – musí být stanoveno, kdy má být cíl naplněn nebo kdy má dojít k hodnocení jeho naplňování.

Herzog (2023) vnímá princip SMART jako úkolové pojetí plánování, které nemusí být v některých situacích výhodné ani pro klienta, ani pro pracovníka. Inspirativním je pro něj **plánování orientované na člověka**, které směřuje k dialogu ohledně postojů a životního směřování klientů. Důraz klade na klientův příběh a pojmenování nepříznivé sociální situace. Podle tohoto autora je v SAS možné využít i **plánování propojené s hodnocením spokojenosti** (tzv. „koloběh“), které má podobu pravidelně se opakujícího rozhovoru, který souvisí s cíli služby a zahrnuje také zjišťování spokojenosti se službou.

Výsledkem individuálního plánování je, že každému uživateli je poskytována **individualizovaná sociální služba** – tedy služba, jejíž:

- průběh poskytování odpovídá přáním, potřebám, osobním cílům, možnostem a schopnostem konkrétního uživatele,
- průběh poskytování vede k naplňování cílů spolupráce a řešení jeho nepříznivé sociální situace (MPSV, 2022).

I když je služba individualizovaná a uživatel i pracovníci SAS se snaží stanovené cíle plnit, k jejich úspěšnému naplnění nemusí dojít. V SAS spadající pod Charitu ČR si v roce 2022 stanovila nejpočetnější skupina uživatelů služby cíle, které se týkaly zajištění vhodného prostředí a podmínek pro vývoj dětí, kam spadá např. i nalezení vhodného bydlení. Právě v této oblasti byl největší podíl nesplněných cílů (Vnitřní materiály RKM, 2023). Jedním z možných důvodů je i přetrvávající diskriminace Romů v oblasti bydlení. Jak se uvádí ve Výzkumné zprávě veřejného ochránce práv z roku 2023 s názvem *Dobrá praxe v zajišťování bydlení pro zranitelné lidi*, zákon sice diskriminaci v přístupu k bydlení zakazuje, to však neznamená, že k diskriminaci ve skutečnosti nedochází (Veřejný ochránce práv, 2023). I podle výzkumu Agentury Evropské unie pro základní práva, se 55 % Romů žijících v ČR setkala v posledních pěti letech s diskriminací v oblasti bydlení (FRA, 2022). Obtížná přístupnost běžných forem bydlení vede často k tomu, že Romové se stávají oběťmi tzv. „obchodu s chudobou“. V tíživé situaci jsou nuceni přistoupit na placení nájmů a poplatků za ubytování ve výši, která neodpovídá jejich kvalitě a formě (Veřejný ochránce práv, 2023).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V praktické části doplníme teoretickou část o poznatky a zjištění z praxe, tj. z výzkumného šetření, které bylo realizováno v průběhu září–prosince 2023. Prostřednictvím něj zjišťujeme, jaká je životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou. Tyto výsledky pak porovnáme se životní spokojeností Romů, kteří se sociálně aktivizační službou nespolečně spolupracují.

V praktické části si nejdříve definujeme výzkumný problém a výzkumný cíl, přiblížíme výsledky výzkumů, které se v posledních letech zabývaly Romy a životní spokojeností, dále popíšeme metodu výzkumu a sběru dat a definujeme výzkumný soubor. V další části se budeme věnovat samotným výsledkům výzkumu a jejich interpretaci. Praktickou část uzavírají doporučení pro praxi.

4.1 Výzkumný problém a výzkumný cíl

Problematika životní spokojenosti je tématem, kterému se věnují výzkumy nejen v zahraničí, ale také v České republice. Jak jsme přiblížili v teoretické části, životní spokojenost ovlivňuje mnoho faktorů a jsme zastánci toho, že pokud člověk opravdu chce něco ve svém životě změnit, cítit se lépe, být spokojenější, má vše ve svých rukou. A to v duchu jednoduchého pravidla, když chce, může. Je tomu tak i u Romů? Jaká je jejich životní spokojenost? I v dnešní době čelí předsudkům, stereotypnímu vnímání, diskriminaci a dalším problémům, které, jak předpokládáme, ovlivňují jejich životní spokojenost. Velmi výrazně na ně působí silná rodinná pouta a vztahy k příbuzným, tradice a zvyklosti, sociální prostředí, do kterého se narodí, a mnoho jiných činitelů, což vede k naší další otázce. Platí i v jejich případě, že „mají vše ve svých rukou“ a „když chtějí, můžou“, jak jsme uváděli výše?

Agentura Evropské unie pro základní práva (dále FRA) provádí od roku 2008 ve vybraných státech EU šetření, ve kterých jsou shromažďovány údaje o socioekonomické situaci Romů, a to v oblastech zaměstnání, vzdělání, bydlení a zdraví, o jejich zkušenostech s diskriminací a povědomí o jejich právech. Česká republika je součástí výzkumů *EU-MIDIS: Data in focus report: The Roma* (FRA, 2009), *The situation of Roma in 11 EU Member States – Survey results at a glance* (FRA, 2012), *EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main Results* (FRA, 2017), *Roma in 10 European Countries – Roma Survey 2021* (FRA, 2022). Z výsledků šetření vyplývá, že tato nejpočetnější etnická menšina v EU i nadále čelí diskriminaci a FRA upozorňuje na přetrvávající překážky

v oblasti zaměstnání, vzdělání, bydlení i zdravotnických služeb. Ve zprávě se zároveň konstatuje, že úsilí EU a jednotlivých členských států přitom vede k omezenému a nerovnoměrnému pokroku (FRA, 2022).

Kamberi, Martinovic a Verkuyten realizovali v roce 2011 výzkum *Life Satisfaction and Happiness Among the Roma in Central and Southeastern Europe*. Ve dvanácti zemích střední a jihovýchodní Evropy (včetně ČR) zkoumali na vzorku 11 997 účastníků životní spokojenost a štěstí jako dva ukazatele subjektivní osobní pohody (well-being) mezi romskou a neromskou populací. Dospěli k závěrům, že osobní pohoda (well-being) je u romské populace nižší než u neromské, a to v důsledku horšího zdravotního stavu, nižšího příjmu i vzdělání, nižší kvality bydlení, nižší etnické identifikace a vyšší vnímané diskriminace. Jejich zjištění potvrdila, že Romové mají méně zdrojů pro uspokojování svých potřeb, což negativně ovlivňuje jejich životní spokojenost, a zároveň vyvrací romantizující obraz Romů jako „chudých, ale šťastných lidí“ (Kamberi, Martinovic a Verkuyten, 2014).

Dalším z výzkumů týkajících se životní spokojenosti, ale tentokrát u cílové skupiny romských adolescentů, je *Social support, hopelessness and life satisfaction among Roma and non-Roma adolescents in Slovakia*, kterému se věnoval Kolarcik et al., (2012). Autoři např. uvádějí, že důkazy o etnických rozdílech v životní spokojenosti jsou nejednoznačné, protože některé studie uvádějí jasné etnické rozdíly a další jen malé etnické rozdíly. Z jejich výzkumu vyplynulo, že existují významné rozdíly v míře sociální opory, životní spokojenosti a beznaděje mezi romskými a neromskými adolescenty – Romové jsou beznadějnější, ale spokojenější se životem a mají vyšší sociální oporu od rodičů než jejich neromští vrstevníci.

Slovo 21, z. s., realizovalo od září 2013 do května 2014 *Výzkum o postavení romských žen v České republice*, do kterého se zapojilo 600 romských žen z 23 českých měst. Z výzkumu vyplývá, že obecné mínění o Romech jako „nepřizpůsobivých občanech“ je stereotypní a mylné. Dokazuje, že romské ženy se chtějí vzdělávat a pracovat a že chtějí pro své děti lepší budoucnost, ke které vede cesta přes vzdělávání. Jako své životní priority vidí děti, zdraví, bydlení a finance. Vzdělání, širší rodina a bezpečí jsou méně důležité, zatímco kariéra, náboženství a sousedské vztahy téměř nehrají roli. Při otázkách týkajících se životní spokojenosti uvedl nejvyšší počet respondentek (32 %), že není ani spokojeno, ani nespokojeno, následuje spíše ano (25 %) a spíše ne (23 %). Rozhodně spokojených je 11 %, zatímco rozhodně nespokojených je 10 % dotazovaných. Na životní spokojenost romských žen má největší vliv rodina, zdraví a materiální jistota.

Na romské ženy se zaměřuje i analýza, kterou publikovali Sirovátka a Suchanec (2023) pod názvem *Romské ženy a jejich ekonomická aktivita, související faktory*. Z této analýzy vyplývá, že významnými faktory ovlivňujícími ekonomickou neaktivitu romských žen jsou přítomnost dítěte do 6 let v rodině, dále vzdělání žen a jejich věk. Ženy ve věkové kategorii do 30 let setrvávají spíše v neaktivitě. Data také naznačují, že s dosažením úplného středního vzdělání se významně zvyšuje sklon žen k ekonomické aktivitě. Zajímavým zjištěním je i fakt, že materiální či finanční deprivace rodiny nepůsobí jako pozitivní pobídka k ekonomické aktivitě romských žen, právě naopak, je spíše její bariérou. Zejména v situacích, kdy dochází k zadlužení rodin a pak k exekucím, výrazně sílí sklon romských žen k neaktivitě a nezaměstnanosti. Z analýzy přitom vyplývá, že to platí ve všech (i vyšších) příjmových skupinách romských rodin. K výraznější ekonomické aktivitě romských žen by mohlo přispět využívání školek či jiných zařízení péče o malé děti.

Jiný pohled na Romy, resp. jejich zdraví, přináší Davidová a kol. (2010) v publikaci *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*, ve které se zaměřila na vliv vybraných sociálních charakteristik na vybrané aspekty determinant zdraví. Výzkumem bylo prokázáno, že ačkoliv celá řada charakteristik romské populace je i ve vztahu ke zdraví, resp. determinantám zdraví, v mnoha směrech téměř identická s charakteristikami majoritní populace, vyskytují se zde rozdíly, vyplývající ze širší problematiky sociální a sociokulturní.

V českém prostředí se zkoumání životní spokojenosti a faktorům, jenž ji ovlivňují, věnuje i Hamplová (2004) ve své studii *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Pozornost věnuje základním sociodemografickým faktorům (pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav a soužití) a tomu, nakolik je celková životní spokojenost ovlivněna spokojeností s rodinou a spokojeností s prací.

Osobní pohodu (well-being) u české populace zkoumali i Šolcová, Blatný a Kebza (Blatný, ed., 2014) a tzv. radostné životní pohodě (well-being) se věnuje také Křivohlavý (2015) ve své publikaci *Pozitivní psychologie*. Na osobní spokojenost v makro- a mikropohledu se zaměřuje i Večerník (2016) ve své práci *Determinanty subjektivního blahobytu v České republice a střední Evropě*.

Výsledky Roma Survey 2021, které byly zmíněné výše, jsou zařazeny i do *Zprávy o stavu romské menšiny v České republice za rok 2021*. Tato zpráva přibližuje aktuální situaci Romů v ČR, poukazuje na problémy, kterým čelí, ale také poskytuje přehled realizace aktivit vedoucích ke zlepšení jejich situace (Vláda ČR, 2023).

Předpokládáme, že jednou z cest, jak zlepšit sociální situaci Romů, a tím pádem i jejich životní spokojenost, by mohlo být využívání služeb sociální prevence, mezi které řadíme i sociálně aktivizační služby.

Výzkumným problémem, na který se v této práci zaměřujeme, je životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS.

Hlavním cílem našeho výzkumu je zjistit, jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS, a zjistit, zda existují rozdíly v životní spokojenosti Romů, kteří tuto službu nevyužívají.

V návaznosti na hlavní cíl jsme si stanovili i **dílčí cíle**:

1. zjistit, jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS,
2. zjistit, jaká je celková životní spokojenost Romů nespolečujících se SAS,
3. porovnat životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS s životní spokojeností Romů, kteří tuto službu nevyužívají.

4.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Na základě definování hlavního cíle a dílčích cílů jsme mohli přistoupit k definování hlavních (HVO) a dílčích (DVO) výzkumných otázek.

1. HVO₁: Jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS?

DVO₁: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Zdraví?

DVO₂: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Práce a zaměstnání?

DVO₃: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Finanční situace?

DVO₄: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Volný čas?

DVO₅: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Manželství a partnerství?

DVO₆: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Vztah k vlastním dětem?

DVO₇: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Vlastní osoba?

DVO₈: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Sexualita?

DVO₉: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Přátelé, známí a příbuzní?

DVO₁₀: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Bydlení?

2. HVO₂: Jaká je celková životní spokojenost Romů nespolečně spolupracujících se sociálně aktivizační službou?

3. HVO₃: Existují rozdíly v životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou a životní spokojeností Romů, kteří tuto službu nevyužívají?

H: Předpokládáme, že existují rozdíly v životní spokojenosti Romů v závislosti na tom, jestli spolupracují se sociálně aktivizační službou, nebo nikoliv.

H₀: V životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS a životní spokojeností Romů nespolečně spolupracujících se SAS neexistují rozdíly.

H_A: V životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS a životní spokojeností Romů nespolečně spolupracujících se SAS existují rozdíly.

4.3 Metoda výzkumu a sběru dat

Výzkumné šetření je designováno formou kvantitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji, tj. zjišťuje frekvenci, míru nebo rozsah výskytu určitého jevu a získané číselné údaje dále matematicky zpracovává (Gavora, 2010, s. 31). Dle Chrásky (2007, s. 12) jde o záměrnou a systematickou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají hypotézy o vztazích mezi jevy.

Pro získání potřebných dat jsme využili **Dotazník životní spokojenosti** (dále DŽS) Fahrenberga, Myrteka, Schumachera a Brählera (2001), který slouží k zachycení celkové životní spokojenosti člověka. Dotazník vznikl v Německu, je určený osobám starším 14 let a používá se pro individuální diagnostiku i posuzování kvality života u vybraných skupin

populace. Uplatnění nachází např. v rámci klinické, školní a zdravotní psychologie a výchovného poradenství.

DŽS diferencuje životní spokojenost do deseti škál, kterými jsou Zdraví (ZDR); Práce a zaměstnání (PAZ); Finanční situace (FIN); Volný čas (VLC); Manželství a partnerství (MAN); Vztah k vlastním dětem (DET); Vlastní osoba (VLO); Sexualita (SEX); Přátelé, známí a příbuzní (PZP) a Bydlení (BYD). Každá z těchto škál je tvořena sedmi položkami, na které respondenti odpovídají prostřednictvím sedmibodové stupnice:

1. velmi nespokojen(a),
2. nespokojen(a),
3. spíše nespokojen(a),
4. ani spokojen(a), ani nespokojen(a),
5. spíše spokojen(a),
6. spokojen(a),
7. velmi spokojen(a).

Celkově dotazník obsahuje 70 otázek rozdělených po sedmi otázkách pro každou škálu. Dotazník se vyhodnocuje sečtením individuálních odpovědí v každé z deseti škál. Odpověď „velmi nespokojen(a)“ obdrží hodnotu 1 a odpověď „velmi spokojen(a)“ obdrží hodnotu 7. Znamená to tedy, že vyšší hodnoty představují vyšší spokojenost. Celkovou životní spokojenost zjistíme sečtením výsledků škál ZDR, FIN, VLC, VLO, SEX, PZP a BYD, tj. do celkové životní spokojenosti se nezapočítávají výsledky škál PAZ, MAN a DET. K dotazníku jsou k dispozici populační normy, podle kterých je možné převést hodnoty získaných hrubých skóre na staniny. Staniny pak ukazují procentuální zastoupení stejného výsledku v populaci.

4.4 Výzkumný soubor

Při výběru respondentů jsme využili principy pravděpodobnostního výběru. Náhodným výběrem jsme ze seznamu krajů ČR vylosovali Olomoucký kraj, ve kterém se podle Mapy sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR nachází 15 zkoumaných obcí s 27 sociálně vyloučenými lokalitami (MPSV, 2024). V další fázi jsme kontaktovali SAS největšího poskytovatele zdravotnických a sociálních služeb v ČR a také SAS významné humanitární, rozvojové, vzdělávací a lidskoprávní organizace

s působností v rámci celé ČR, které v místě těchto sociálně vyloučených lokalit v Olomouckém kraji působí. Ve spolupráci s těmito službami se nám podařilo shromáždit celkem 57 dotazníků Romů využívajících služby SAS.

Vzhledem k citlivosti otázek týkajících se etnicity jsme etnickou příslušnost při výběru respondentů přisuzovali my a další tři zaměstnanci SAS, kteří se podíleli na sběru dat, sociopercepce. Vycházeli jsme přitom z konstatování Hirta a Jakoubka (2006), že za Roma možno považovat toho, kdo je nositelem romské kultury; toho, kdo se jako Rom sebeidentifikuje, a pak toho, kdo je za Roma považován významnou částí svého okolí (tj. charakteristika připsána zvnějšku).

Před zahájením vlastního výzkumu jsme všechny probandy informovali o jeho účelu a cíli. Ujistili jsme je, že výzkum je anonymní a že s údaji, které nám poskytnou, budeme zacházet citlivě a v souladu s etickými principy. Dále jsme zdůraznili, že jejich účast na výzkumu je dobrovolná a kdykoli v průběhu dotazování mají právo svou účast odmítnout a neodpovídat na otázky, které by vnímali jako příliš osobní či intimní. Probandům jsme také nabídli možnost seznámit se s výsledky tohoto výzkumu, což využili dva Romové spolupracující se SAS.

Ve spolupráci s pracovníky SAS jsme ve vybraných obcích navštívili sociálně vyloučené lokality za účelem kontaktování respondentů, kteří se SAS nespolupracují. Vzhledem ke zmapovanému terénu věděli, kde se spolupráci nepodařilo navázat, resp. kde byla ukončena. Domácnosti jsme kontaktovali na základě náhodné procházky. Velmi nízká ochota dotazovaných o zapojení se do našeho dotazníkového šetření vedla k tomu, že jsme způsob sběru dat rozšířili o tzv. techniku sněhové koule. Dle Sociologické encyklopedie (AV ČR, 2023) spočívá v počátečním vyhledávání několika osob a poté v kontaktování dalších členů skupiny, na které již vybraní lidé odkázali. Prostřednictvím této metody se nám podařilo získat celkem 36 vyplněných dotazníků od Romů, kteří se SAS nespolupracují.

Oba výzkumné soubory tak reprezentují romskou populaci ve věku 19–63 let žijící v sociálně vyloučených lokalitách a nacházející se v nepříznivé sociální situaci.

Přehled počtu vyplněných dotazníků obou skupin přináší tab. 1.

Tabulka 1: Počet vyplněných dotazníků

	Počet vyplněných dotazníků
Romové spolupracující se SAS	57
Romové nespolečující se SAS	36
Σ	93

Při sběru dat v terénu jsme mnohokrát narazili na odmítnutí spolupráce zdůvodňované především nezájmem, nedostatkem času, pracovními povinnostmi nebo potřebou řešit nenadále vzniklou situaci (např. nemoc dětí nebo samotného probanda, nákup, návštěva lékaře, zajišťování dřeva na zimu, další „vyřizování“), což si vysvětlujeme přirozenou nedůvěrou v cizí návštěvníky a neochotou pouštět je do svých obydlí. Opakovaně se nám také stalo, že se plánované setkání neuskutečnilo – v domluvenou dobu nebyl nikdo doma. Účinným způsobem, jak tomu zamezit, bylo přizvat k návštěvě osobu, která nové respondenty doporučila. Mnohdy šlo o příbuzné nebo sousedy, o jejichž zvyklostech či době, kdy budou k zastížení, měla zmíněná osoba dobré povědomí.

Potvrdilo se také naše očekávání, že ochotu ke spolupráci projeví více romských žen než mužů. Tento fakt mohla ovlivnit také skutečnost, že tři z celkového počtu čtyř výzkumníků tvořily ženy.

Vyplnění poměrně obsáhlého DŽS ztěžovala funkční, nebo dokonce úplná negramotnost některých probandů. Vzniklou situaci jsme pokaždé řešili operativně předčítáním otázek a dovysvětlením. V těchto případech byly dotazníky vyplňovány zaměstnanci SAS, a to na podnět samotných probandů. Časový interval pro vyplnění dotazníku se pohyboval v závislosti na ostatních okolnostech (např. přítomnost dětí a dalších členů rodiny při vyplňování) v rozmezí 30–50 minut. Několikanásobně tedy převýšil obvyklou dobu administrace dotazníku 5–10 minut (Fahrenberg, Myrtek, Schumacher a Brähler, 2001).

4.5 Způsob zpracování dat

Data získaná prostřednictvím DŽS zpracováváme v programu MS Excel. Tento program slouží zároveň k vytvoření přehledových tabulek a souvisejících grafů. Hlavní výzkumné otázky, kterými zjišťujeme životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS (HVO₁), a Romů, kteří se SAS nespolečují (HVO₂), analyzujeme prostřednictvím popisné statistiky, přičemž si stanovíme průměr, minimální a maximální hodnotu, modus, medián,

rozptyl a směrodatnou odchylku. K zodpovězení dílčích výzkumných otázek (DVO_1 – DVO_{10}) použijeme staninové normy, které jsou součástí DŽS. U dosažených hodnot v jednotlivých oblastech životní spokojenosti využijeme rovněž popisnou statistiku a stanovíme průměr, minimální a maximální hodnotu, modus, medián a směrodatnou odchylku. Hlavní výzkumnou otázku č. 3 (HVO_3) analyzujeme pomocí Welchova t-testu. Pro výpočet využijeme program STATISTICA, přičemž hladina významnosti pro rozhodnutí o nulové hypotéze představuje 5 %.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

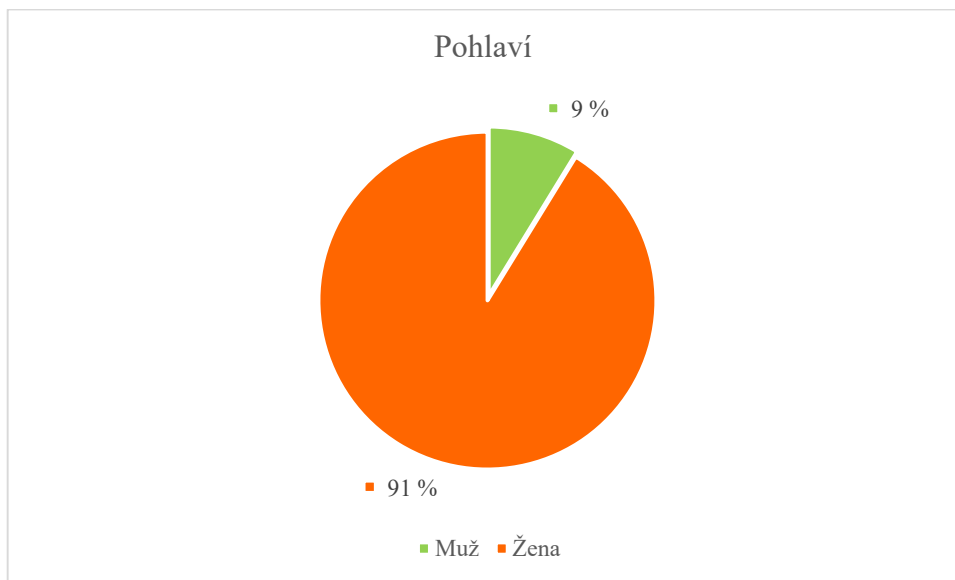
V této části bakalářské práce se zaměříme na vyhodnocení dat, která jsme získali dotazníkovým šetřením. Zodpovíme také výzkumné otázky a ověříme platnost hypotézy. Nejprve se budeme věnovat výsledkům, které nám poskytlí respondenti spolupracující se SAS. Následně zpracujeme data respondentů, kteří se SAS nespolupracují, abychom mohli v další fázi výsledky vzájemně porovnat.

5.1 Socio-demografická charakteristika Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou

Z DŽS zanalyzujeme nejdříve data, která se týkají pohlaví, vzdělání, rodinného stavu, domácnosti a zaměstnání. Získané hodnoty uvádíme v absolutní (A) a relativní četnosti (R). Pro zjištění relativní četnosti jsme použili vzorec $R = (A/n) \times 100$, kde hodnota „n“ představuje celkový počet respondentů této skupiny.

Z celkového počtu 57 respondentů (n) ze skupiny Romů spolupracujících se SAS je 52 žen (91 %) a 5 mužů (9 %). Věkové rozpětí respondentů se pohybuje v rozmezí od 19 do 56 let.

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

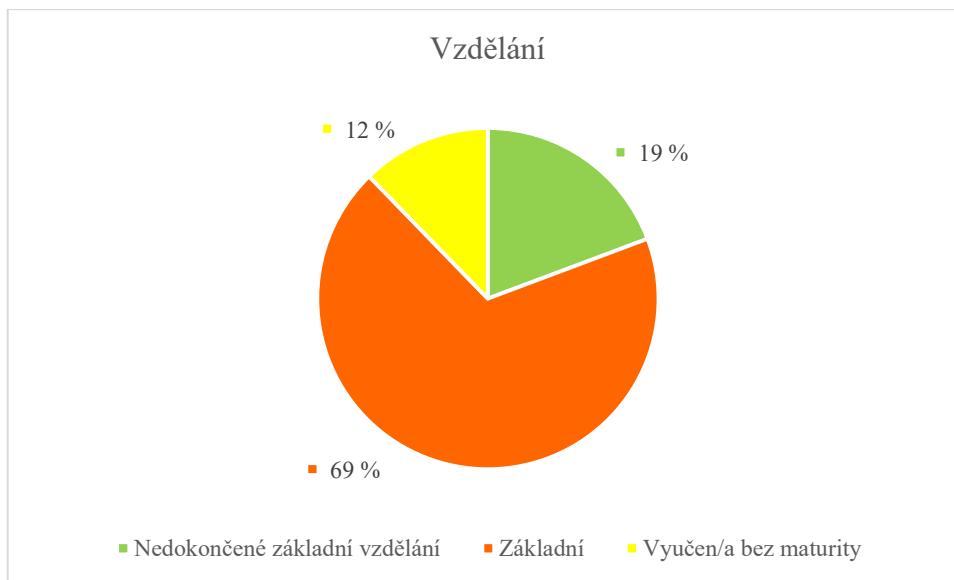

Zdroj: Vlastní výzkum

V souvislosti s dosaženým vzděláním tvoří nejpočetnější skupinu respondenti se základním vzděláním. Tuto možnost označilo 39 z nich (69 %). Další v pořadí je neukončené základní vzdělání s 11 respondenty (19 %). Sedm respondentů zvolilo možnost vyučení bez maturity

(12 %). Vyučení s maturitou, ukončené středoškolské vzdělání a ukončené vysokoškolské vzdělání neoznačil ani jeden z respondentů.

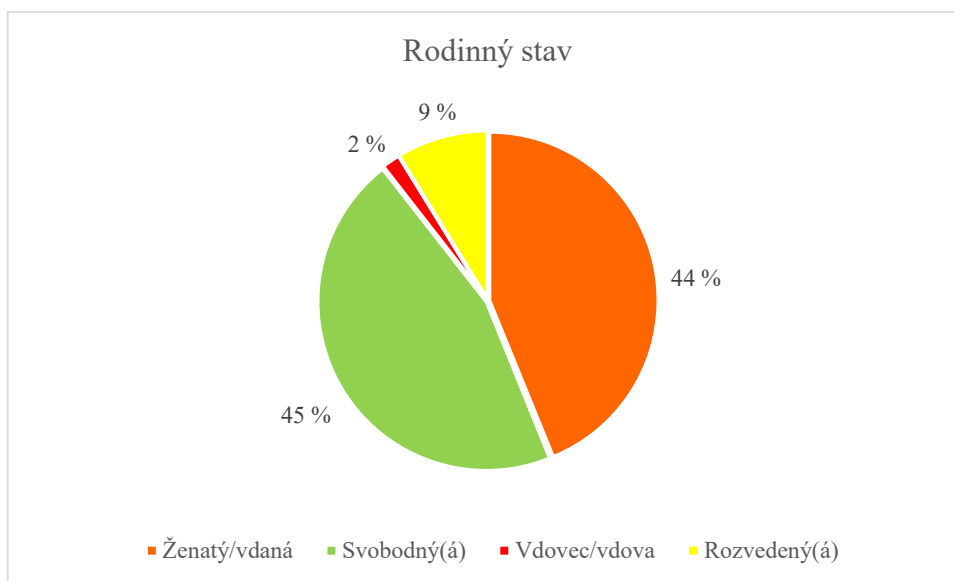
Graf č. 2: Dosažené vzdělání

Zdroj: Vlastní výzkum

Další položka DŽS se týká rodinného stavu. Nejvíce respondentů je svobodných, tuto možnost označilo 26 z nich (45 %) a téměř stejnou hodnotu 25 (44 %) dosáhli respondenti, kteří patří do skupiny „Ženatý/vdaná“.

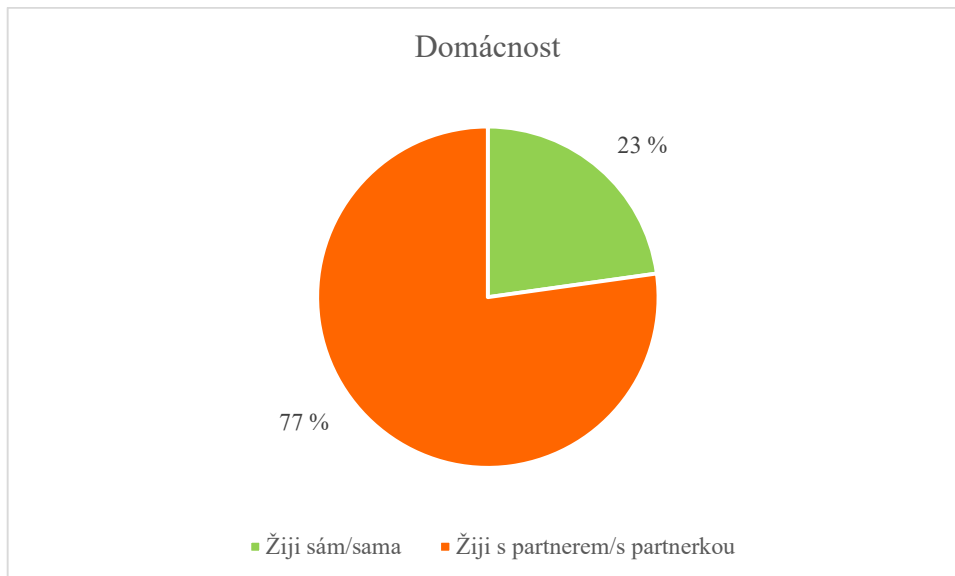
Graf č. 3: Rozdělení podle rodinného stavu

Zdroj: Vlastní výzkum

Co se týče domácnosti, 13 respondentů (23 %) uvedlo, že žijí sami, 44 respondentů (77 %) žije s partnerem/partnerkou.

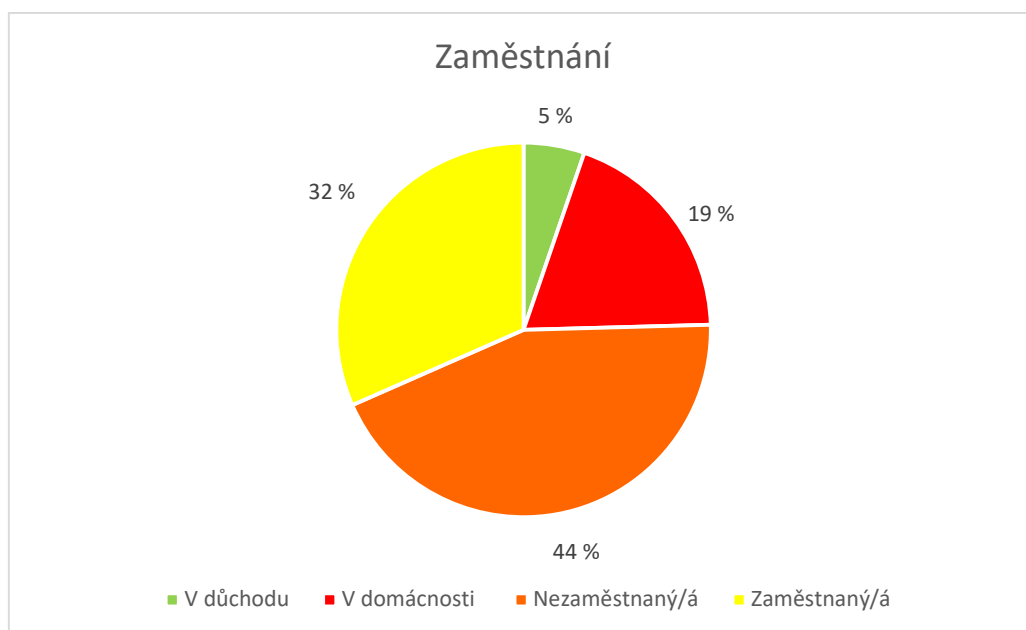
Graf č. 4: Domácnost

Zdroj: Vlastní výzkum

Další položka DŽS se vztahuje k zaměstnání. Nejpočetnější skupinu tvoří nezaměstnaní, a to 25 respondentů (44 %). Zaměstnaných je 18 respondentů (32 %).

Graf č. 5: Rozdělení podle zaměstnání

Zdroj: Vlastní výzkum

5.2 Životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou

Po zpracování dat týkajících se pohlaví, vzdělání, rodinného stavu, domácnosti a zaměstnání se zaměříme na zodpovězení HVO₁ a DVO₁–DVO₁₀.

HVO₁: Jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou?

Celková životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS dosahuje průměrné úrovně 193,3. Tato úroveň odpovídá po převedení na staniny hodnotě 2 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS tedy dosahuje dle DŽS druhou nejnižší úroveň, z čeho vyplývá, že dotazovaní Romové se svými životy spokojení nejsou.

Následující tabulka (tab. 2) přináší kromě dosažené průměrné celkové ŽS i další středové hodnoty, včetně staninové hodnoty dle DŽS.

Tabulka 2: Celková ŽS Romů spolupracujících se SAS a středové hodnoty

Celková životní spokojenost Romů spolupracujících se SAS								
N platných	Průměr	Min.	Max.	Modus	Medián	Rozptyl	Sm. odch.	Staniny
56	193,3	135	320	191	191	1062	32,6	2

DVO₁–DVO₁₀ stanovené dle diferenciacce životní spokojenosti na deset škál a dosažené hodnoty v jednotlivých škálách u Romů spolupracujících se SAS:

DVO₁: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Zdraví?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Zdraví 27,89, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů dosahuje v oblasti Zdraví podprůměrnou hodnotu. Šedová, Olišarová a Tóthová (2014) ve své přehledové studii konstatují, že Romové trpí celou řadou chorob, které se vážou k životnímu stylu. Především jsou spojeny s nevhodným stravováním, kouřením, výskytem nadváhy a obezity. Tento fakt se pak odráží na předčasné morbiditě a mortalitě Romů.

Další údaje o zdravotním stavu Romů přináší analýza *Romská populace a zdraví – ČR (2008-09)*, která byla vypracovaná v rámci evropského projektu „*Romská populace a zdraví*“ za účasti sedmi členských států EU. V ČR bylo dotazováno 1013 respondentů. Z analýzy vyplývá, že výsledky o nadváze a obezitě neukazují na jejich hromadný výskyt u romské populace. Polovina dotazovaných má normální váhu a 27 % vykazuje nadváhu. I tato analýza potvrzuje, že subjektivní hodnocení zdravotního stavu se zhoršuje s přibývajícím věkem. Kuřácké návyky jsou hodnoceny jako vyšší než v běžné populaci, jde především o výskyt kouření kategorie Romů starších 16 let. Co se týče pohybových aktivit, většina Romů starších 16 let (70 %) nemá žádné pohybové aktivity a volný čas tráví zcela pasivně nebo při sedavých činnostech (Davidová a kol., 2010).

DVO₂: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Práce a zaměstnání?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Práce a zaměstnání nejnižší dosaženou průměrnou hodnotu 11,18, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 1 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Podle Kajanové (2017) zastávali Romové před revolucí dělnické a zemědělské profese, tj. místa s potřebou nízké kvalifikace, která však v současnosti ubývají. Zároveň rostou požadavky na vzdělání. To vše vede k nárůstu nezaměstnanosti Romů. V sociálně vyloučených lokalitách se nezaměstnanost pohybuje na úrovni 80–100 %, přičemž se mnohdy jedná o nezaměstnanost opakovanou a dlouhodobou. Nejproblematictější je vysoká nezaměstnanost romských žen. V důsledku dlouhotrvající nezaměstnanosti se objevuje závislost na sociálních dávkách, často v kombinaci s prací načerno, a to především u mužů.

DVO₃: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Finanční situace?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Finanční situace druhou nejnižší průměrnou hodnotu 17,91, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 2 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Podle Čady (2015) se vysoká míra zadluženosti vyskytuje téměř v 90 % zkoumaných sociálně vyloučených lokalit. Z výsledků vyplývá, že 48 % respondentů má nějaké dluhy, přičemž zhruba 40 % neví přesně jaké a více než 40 % své dluhy nesplácí. Podle Davidové

a kol. (2010) je u romských rodin častým jevem nákup elektroniky, mobilních telefonů, vybavení domácnosti nebo značkového oblečení na splátky u věřitelů s vysokou roční procentní sazbou nákladů.

DVO₄: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Volný čas?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Volný čas průměrnou hodnotu 29,32, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů je i v této oblasti podprůměrná. Zajímavá zjištění v souvislosti s volným časem uvádí Sekot (2010), když konstatuje, že mladí Romové mnohdy vyrůstají v rodině, kde jsou oba rodiče nezaměstnaní, takže čas není diferencovaný na vázaný a volný. V dětech tím pádem není utvářen smysl pro časovou souslednost, vytvářející základ denního režimu a řádu. Navíc je každý den jako ten druhý, všední den není pracovní a neliší se výrazně od víkendů či svátků. Chybí radost z práce, zdravá únava a absentuje těšení se na dovolenou.

DVO₅: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Manželství a partnerství?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Manželství a partnerství průměrnou hodnotu 26,21, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 2 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů je i v této oblasti velmi nízká. Podle Polákové (2014) žena musí být především dobrou manželkou a matkou. Svému muži je povinna projevovat úctu, poslouchat ho a pečovat o něj. Pokud se tak neděje, padá vina na hlavu muže, protože si ji zle vychoval. Ničím výjimečným nejsou fyzické tresty, kterými muž dokazuje ženě svoji nadřazenost. Mnoho romských žen je ochotno v podobných vztazích žít a obvykle je nechápou jako něco nepatřičného. Kajanová a kol. (2015) realizovala v letech 2013–2015 výzkum, který byl zaměřen na zmapování genderových rolí v romské rodině a jejich změny v čase. Výzkumem byly zjištěny změny v tradičním postavení romské ženy, protože právě ona se stává hlavním živitelem rodiny. Romští muži jsou skupinou ohroženou vysokou nezaměstnaností, kvůli čemuž roli živitelů ztrácejí. Tato ztráta tradiční identity u nich může vést k životní krizi s nízkou motivací měnit svůj socioekonomický status k lepšímu a k sociálně patologickému chování. Romská žena tedy nejenže pečuje o rodinu,

ale zajišťuje ji také po stránce finanční, což poukazuje na její emancipaci. Jde však o emancipaci pasivní.

DVO₆: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Vztah k vlastním dětem?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Vztah k vlastním dětem průměrnou hodnotu 31,19, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů je i v této oblasti podprůměrná. Zároveň však jde o třetí nejlépe hodnocenou škálu. Podle Polákové (2014) je postoj romských rodičů k vlastním dětem velmi odlišný od postoje majoritní společnosti, protože dítěti je vše dovoleno, nemá pevný režim spánku nebo jídla, jednoduše spí, kdy chce, a jí, kdy chce. Co je po dětech bezvýhradně vyžadováno, je úcta vůči rodičům a starším členům komunity. Zároveň také dodává, že romské matky se podle vlastního názoru starají o děti hlavně tím, že jim perou a vaří. Máloukterá považuje za obvyklé, že si s dětmi hraje. Výchova tedy pro ně představuje hlavně uspokojení základních biologických potřeb dětí.

DVO₇: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Vlastní osoba?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Vlastní osoba průměrnou hodnotu 32,07, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*. Životní spokojenost Romů dosáhla v této škále nejvyšší průměrnou hodnotu.

DVO₈: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Sexualita?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Sexualita průměrnou hodnotu 31,98, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 4 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*. Životní spokojenost Romů dosáhla v této škále druhou nejvyšší průměrnou hodnotu. Dle stanin jde přitom o nejlépe hodnocenou škálu.

DVO₉: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Přátelé, známí a příbuzní?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Přátelé, známí a příbuzní průměrnou hodnotu 30,54, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Kolektivnost, soudržnost a solidaritu lze považovat za typické znaky romské rodiny (Poláková, 2014). Jak uvádí Sekot (2010, s. 7), „*Rom by pracoval mnohem více a byl mnohem více výkonnostně motivován, kdyby nebyl součástí velké solidární sítě.*“ Autor také uvádí, že snaha získat dobře placenou práci je ovlivněna vědomím, že o její výsledky se stejně bude muset rozdělit se všemi členy rodiny, i s těmi, kteří nepracují, i když by mohli. Výplata je rozdělena mezi rodinu, náklady však nese jednotlivec (Sekot, 2010).

DVO₁₀: Jaká je míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS v oblasti Bydlení?

Míra životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS dosahuje v oblasti Bydlení průměrnou hodnotu 23,58, což po převedení na staniny odpovídá hodnotě 3 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Nízkou spokojenost s bydlením potvrzuje i Výzkumná zpráva veřejného ochránce práv z roku 2023, kde se uvádí, že Romové pocítují značné překážky v přístupu k bydlení. Je to také oblast, kde se Romové nad 16 let cítí být nejčastěji diskriminováni. Ze zprávy také vyplývá, že ve srovnání s majoritou bydlí Romové častěji v nevyhovujících podmínkách. Opakujícím se problémem je příliš malý prostor pro jednoho člena domácnosti. V roce 2021 žilo v ČR 83 % Romů v přelidněných bytech. V porovnání s majoritou žijí Romové mnohem častěji v obydlí bez vnitřní toalety a sprchy/koupelny (4 % oproti 0,2 %) a v obydlí se závadami (např. zatékající střecha, vlhké zdi, plíseň v okenních rámech atd., a to 21 % oproti 9,2 %) (Veřejný ochránce práv, 2023).

Následující tabulka (tab. 3) přináší přehled dosažených hodnot v jednotlivých škálách ŽS u Romů spolupracujících se SAS. Kromě průměrné hodnoty pak také minimální a maximální hodnotu, modus, medián, směrodatnou odchylku a staninovou hodnotu dle DŽS.

Tabulka 3: Dosažené hodnoty v jednotlivých oblastech ŽS – Romové spolupracující se SAS

Oblast ŽS	Průměr	Min.	Max.	Modus	Medián	Sm. odch.	Staniny
ZDR	27,89	12	47	42	26	7,67	3
FIN	17,91	8	35	14	16	6,85	2
VLC	29,32	10	49	25	29	7,39	3
VLO	32,07	15	48	33	32	6,01	3
SEX	31,98	5	48	42	32	9,33	4
PZP	30,54	16	44	28	30	5,51	3
BYD	23,58	9	49	22	22	9,71	3
PAZ	11,18	0	40	0	0	13,47	1
MAN	26,21	0	49	0	28	14,30	2
DET	31,19	0	49	34	33	10,04	3

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že u Romů spolupracujících se SAS je nejhůře hodnocenou škálou Práce a zaměstnání s průměrnou hodnotou 11,18. Následuje škála Finanční situace s průměrnou hodnotou 17,91. Třetí nejhůře hodnocenou škálou je Bydlení s hodnotou 23,58. O 2,63 bodů více dosáhla škála Manželství a partnerství s průměrnou hodnotou 26,21. Naopak nejlépe hodnocenou škálou je Vlastní osoba s průměrnou hodnotou 32,07. Následuje škála Sexualita s hodnotou 31,98 a třetí nejlépe hodnocenou škálou je Vztah k vlastním dětem s průměrnou hodnotou 31,19. Uprostřed se nachází škály Zdraví s hodnotou 27,89 a Volný čas s hodnotou 29,32.

Přehled všech škál ŽS seřazených vzestupně podle dosažených průměrných hodnot přináší tab. 4.

Tabulka 4: Průměrné hodnoty jednotlivých škál ŽS u Romů spolupracujících se SAS

Oblast ŽS	PAZ	FIN	BYD	MAN	ZDR	VLC	PZP	DET	SEX	VLO
Průměr	11,18	17,91	23,58	26,21	27,89	29,32	30,54	31,19	31,98	32,07

5.3 Životní spokojenost Romů nespolupracujících se sociálně aktivizační službou

Po zodpovězení HVO₁, DVO₁–DVO₁₀ a zpracování dat týkajících se skupiny Romů, kteří spolupracují se SAS, přistoupíme k zodpovězení HVO₂, která pojednává o životní spokojenosti Romů nespolupracujících se SAS.

HVO₂: Jaká je celková životní spokojenost Romů nespolupracujících se sociálně aktivizační službou?

Celková životní spokojenost Romů nespolupracujících se SAS dosahuje průměrné úrovně 183,2. Tato úroveň odpovídá po převedení na staniny hodnotě 1 na škále od 1 do 9, kde 1 představuje *velmi nespokojen(a)* a 9 *velmi spokojen(a)*.

Životní spokojenost Romů nespolupracujících se SAS tedy dosahuje dle DŽS nejnižší úroveň, z čehož vyplývá, že dotazovaní Romové se svými životy spokojení nejsou.

Následující tabulka (tab. 5) přináší spolu s průměrnou hodnotou celkové ŽS i hodnoty minimální a maximální, modus, medián, směrodatnou odchylku, rozptyl a staninovou hodnotu dle DŽS.

Tabulka 5: Celková ŽS a středové hodnoty

Celková životní spokojenost Romů nespolupracujících se SAS								
N platných	Průměr	Min.	Max.	Modus	Medián	Rozptyl	Sm. odch.	Staniny
37	183,2	119	232	202	190,5	885	29,7	1

Tab. 6 zobrazuje dosažené průměrné hodnoty v jednotlivých oblastech ŽS, dále minimální a maximální hodnotu, modus, medián, směrodatnou odchylku a příslušnou staninovou hodnotu dle DŽS.

Tabulka 6: Dosažené hodnoty v jednotlivých oblastech ŽS – Romové nespolupracující se SAS

Oblast ŽS	Průměr	Min.	Max.	Modus	Medián	Sm. odch.	Staniny
ZDR	26,14	11	43	29	25,5	8,65	2
FIN	14,86	7	31	14	14	6,44	1
VLC	26,81	0	42	33	29	9,05	3
VLO	31,53	18	43	27	30,5	6,93	3
SEX	29,14	0	45	28	28	11,35	4
PZP	31,22	18	42	39	34,5	7,35	3
BYD	23,50	11	42	13	21,5	9,66	2
PAZ	4,58	0	33	0	0	9,56	-
MAN	23,42	0	48	0	29	13,25	1
DET	31,86	21	42	34	33	5,79	2

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že u skupiny Romů nespolupracujících se SAS je nejhůře hodnocenou škálou Práce a zaměstnání s průměrnou hodnotou 4,58. Následuje škála Finanční situace s průměrnou hodnotou 14,86. Třetí nejhůře hodnocenou škálou je Manželství a partnerství s hodnotou 23,42. Velmi podobně je hodnocena i škála Bydlení s průměrnou hodnotou 23,50. Naopak nejlépe hodnocenou škálou je Vztah k vlastním dětem s průměrnou hodnotou 31,86. Následuje škála Vlastní osoba s hodnotou 31,53 a třetí nejlépe hodnocenou škálou je škála Přátelé, známí a příbuzní s průměrnou hodnotou 31,22. Uprostřed se nacházejí škály Zdraví s hodnotou 26,14 a Volný čas s hodnotou 26,81.

Přehled všech škál životní spokojenosti seřazených vzestupně přináší tab. 7.

Tabulka 7: Průměrné hodnoty jednotlivých škál ŽS u Romů nespolupracujících se SAS

Oblast ŽS	PAZ	FIN	MAN	BYD	ZDR	VLC	SEX	PZP	VLO	DET
Průměr	4,58	14,86	23,42	23,50	26,14	26,81	29,14	31,22	31,53	31,86

5.4 Ověření platnosti hypotézy

Po určení skóre celkové ŽS u Romů spolupracujících se SAS i Romů, kteří se službou nespolupracují, můžeme zodpovědět třetí výzkumnou otázku (HVO₃) a ověřit platnost hypotézy (H).

HVO₃: Existují rozdíly v životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou a životní spokojeností Romů, kteří tuto službu nevyužívají?

H: Předpokládáme, že existují rozdíly v životní spokojenosti Romů v závislosti na tom, jestli spolupracují se sociálně aktivizační službou, nebo nikoliv.

H₀: V životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS a životní spokojenosti Romů nespolupracujících se SAS neexistují rozdíly.

H_A: V životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS a životní spokojenosti Romů nespolupracujících se SAS existují rozdíly.

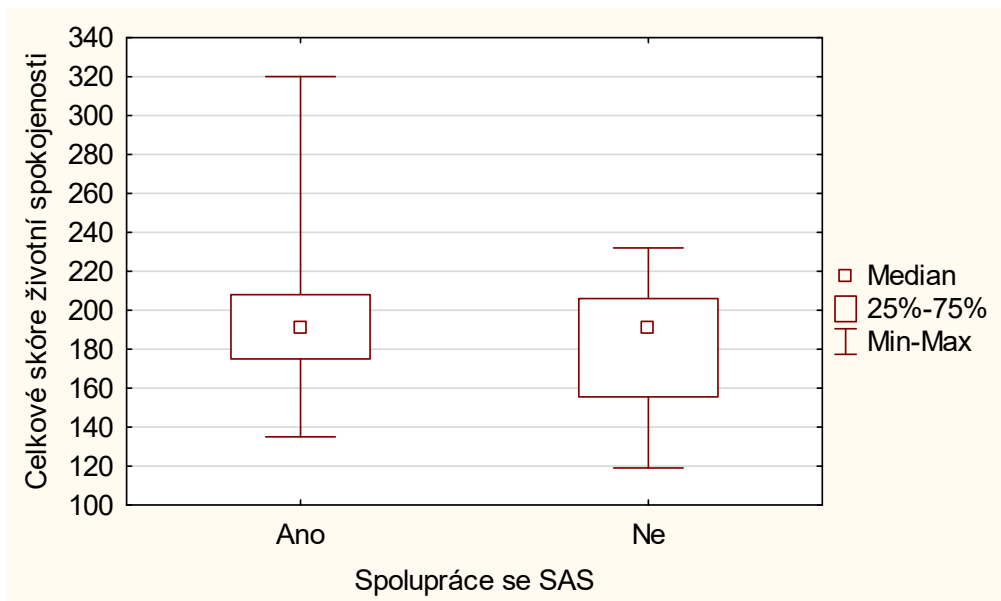
Tabulka 8: Welchův t-test: p-hodnota a popisné statistiky

Skupina	Počet	Průměr celkové ŽS	Sm. odch.	p-hodnota
Romové spolupracující se SAS	57	193,3	32,9	0,133
Romové nespolupracující se SAS	36	183,2	30,2	(nezamítáme H ₀)

Celková životní spokojenost činila u Romů spolupracujících se SAS v průměru 193,3 při směrodatné odchylce 32,9. U Romů nespolupracujících se SAS činila celková životní spokojenost v průměru 183,2 při směrodatné odchylce 30,2. P-hodnota Welchova t-testu vyšla s ohledem na 3 desetinná místa 0,133, tj. vyšší než zvolená hladina významnosti 0,05. Nulová hypotéza nebyla zamítnuta. Na hladině významnosti 0,05 nebyl prokázán rozdíl v životní spokojenosti Romů spolupracujících se SAS a Romů, kteří službu nevyužívají.

Výsledky obou srovnávaných skupin jsou zobrazeny pomocí následujícího grafu.

Graf č. 6: Porovnání celkové ŽS u Romů spolupracujících se SAS a Romů, kteří službu nevyužívají

Zdroj: Vlastní výzkum

6 INTERPRETACE DAT A DISKUSE

Životní spokojenost Romů dosahuje dle Dotazníku životní spokojenosti **podprůměrné úrovně** ve všech zkoumaných oblastech, a to bez ohledu na to, jestli spolupracují se sociálně aktivizační službou, nebo nikoliv. Výsledky našeho výzkumného šetření tak dokazují, že Romové v nepříznivé sociální situaci nejsou spokojeni se svými životy a korespondují s výsledky výzkumu, který realizovali Kamberi, Martinovic a Verkuyten (2014) a který vyvracel představu Romů jako lidí, kteří jsou sice chudí, ale šťastní.

V případě Romů spolupracujících se službou se jako velmi překvapivé jeví dosažení nejvyšší průměrné hodnoty (32,07) u škály Vlastní osoba. Tato škála životní spokojenosti získala i v případě Romů nespolupracujících se službou druhou nejvyšší hodnotu (31,53). Lidé, kteří jsou spokojeni se svou vlastní osobou, jsou spokojeni např. se svými schopnostmi, svým sebevědomím, životním stylem, vzhledem a mnoha dalšími aspekty vlastní osobnosti, přičemž sem můžeme zařadit také dosažené úspěchy, status nebo výkon, který jsme podali či podáváme. Romové trpí spíše pocity méněcennosti (Hriczko, 2015) a mají sklon převzít negativní obraz, který o nich má většina (Říčan, 1998), takže relativně vysoké průměrné hodnoty v této škále u obou skupin Romů vnímáme jako zajímavé zjištění, které může být způsobeno zdravým sebevědomím a sebedůvěrou, ale také snahou respondentů odpovídat tak, jak se domnívají, že je žádoucí a jak se od nich očekává. Davidová a kol. (2010) to považuje za příznačný rys dotazování v romské komunitě, přičemž uvádí, že snaha Romů vypovídat v souladu s tím, co je sociálně přijatelné, vychází z různých kritérií a je kombinací sociokulturních norem Romů a jejich představ o očekáváních majoritní společnosti. K tomuto konstatování se přikláníme i s ohledem na fakt, že některé dotazníky byly na žádost samotných respondentů vyplňovány pracovníky služby kvůli funkční nebo úplné negramotnosti jako důsledku nedostatečného vzdělání, což je možné zařadit do limitů našeho výzkumu. Nízké dosažené vzdělání potvrzují i výsledky našeho výzkumného šetření. Ze skupiny Romů spolupracujících se službou má celkem 88 % respondentů ukončené základní a neukončené základní vzdělání. Ve skupině Romů, kteří se službou nespolupracují, je toto číslo ještě o něco vyšší, a to 89 %.

Velmi podobně jako škálu Vlastní osoba si vysvětlujeme také dosažení relativně vysokých průměrných hodnot u obou skupin ve škále Sexualita. U Romů spolupracujících se službou se pohybovala na úrovni 31,98 a u skupiny Romů, kteří službu nevyužívají, dosáhla hodnoty 29,14. Sexualita patří u Romů mezi tabuizovaná témata. Podle Kaleji a Knejpa, eds. (2009, s. 106), „v romské rodinné výchově postrádáme sexuální výchovu poskytovanou rodiči.“

Přímé otázky v dotazníku týkající se škály Sexualita byly přijímány s rozpaky. I s ohledem na přítomnost tazatele, jeho předčítání nebo dodatečné vysvětlování některých položek tak vnímáme v této oblasti možné zkreslení, způsobené studem a přirozenou neochotou sdílet intimní informace s někým cizím. Poláková (2014) v této souvislosti uvádí, že v rodinách z majoritní společnosti je větší snaha mluvit o sexu a sexualitě, avšak v romských rodinách se mlčí, aniž by jakákoliv strana měla potřebu cokoliv na tomto stavu měnit. Rodiče nepoučí své dospívající potomky v žádném směru. To má za následek, že děti přivádějí na svět další děti.

V případě Romů spolupracujících se službou dosáhly nejnižších průměrných hodnot škály Práce a zaměstnání, Finanční situace a Bydlení, což dokazuje, že v těchto oblastech spočívají nejpalčivější problémy Romů. Výsledky našeho výzkumného šetření korespondují s výsledky Roma Survey 2021 (FRA, 2022), kde se konstatuje, že v oblasti zaměstnání i bydlení přetrvává diskriminace, přičemž tento problém se netýká jen ČR, ale řady dalších evropských zemí.

V sociálně vyloučených lokalitách, ve kterých probíhal sběr dat pro naše dotazníkové šetření, se nezaměstnanost pohybuje na úrovni 90–95 % (MPSV, 2024). V mnoha případech přitom jde o nezaměstnanost dlouhodobou, která má řadu dalších dopadů, ať už je to horší kvalita života, ztrácející se pracovní morálka, ale také nižší sebevědomí, apatie a rezignovanost jakkoliv tuto situaci měnit. Jediné možné řešení pak Romové vidí v práci v rámci šedé ekonomiky, která neovlivní jejich příjmy ze sociálních dávek. Ale i tzv. práce načerno má řadu negativ. Většinou jde o práci krátkodobou a nestálou, za mzdu, která v plné míře závisí na svévůli zaměstnavatele. V neposlední řadě je to práce, která nepřináší žádné jistoty ani v současnosti, ani v budoucnosti. I naše zkušenosti z praxe dokazují, že Romové v nepříznivé sociální situaci, kteří takhle pracují, si neuvědomují, že v budoucnu mohou mít problémy s nárokem na starobní důchod, protože sice dosáhnou starobního věku, ale nebudou mít potřebnou dobu důchodového pojištění. Nezaměstnanost a s ní související ztráta motivace uplatnit se na trhu práce, ale také zmíněná práce v rámci šedé ekonomiky s sebou nesou další riziko. Rodiče, kteří takhle jednají a pracují, předávají svým dětem stejný vzorec chování, takže vychovávají další generaci, která bude v budoucnu čelit identickým problémům.

Romové se mohou v porovnání s majoritní společností střetnout ve vyšší míře s problémy, jako jsou např. diskriminace, nezaměstnanost a nízká uplatnitelnost na trhu práce kvůli nízkému dosaženému vzdělání, dluhová past, alkoholismus, gamblerství, sociální vyloučení

atd., které jejich životní spokojenost snižují. Na druhou stranu však existují oblasti, které jejich životní spokojenost zvyšují, jako kupříkladu děti, rodinná pospolitost a soudržnost nebo manželský či partnerský život. Podle Davidové a kol. (2010) Romové hledají opory především v mezilidských kontaktech, ale satisfakci jim poskytuje i hmotné zabezpečení.

Další škála životní spokojenosti, Zdraví, dosáhla u Romů spolupracujících se SAS průměrné hodnoty 27,89. U Romů, kteří se SAS nespolupracují, byla tato hodnota o něco nižší, a to 26,14. V obou případech jde o podprůměrnou úroveň, která dokazuje, že Romové se svým zdravotním stavem spokojení nejsou. Podle Vankové (In Kaleja a Knejp, eds., 2009) je obecně délka života u Romů nižší, než je průměr, a i dětská úmrtnost je vyšší. Na tento stav má vliv nevhodné bydlení, nedostatečná výživa a zlé hygienické podmínky.

Toumová, Olišarová a Tóthová (2016) uvádějí, že romská populace v Evropě má obecně horší zdravotní stav než většinová společnost. Ke zlepšení zdravotního stavu Romů je nutné, aby nadále docházelo k jejich začleňování do většinové společnosti a aby jim byl zaručen rovný přístup ke zdravotní péči. V této oblasti je však také důležitý jejich aktivní přístup. Ten je potřeba podpořit edukací a tvorbou preventivních programů zaměřených na posilování zdraví, zdravý životní styl a ochranu před nemocemi.

Životní spokojenost je sférou, kde jsou jednotlivé oblasti navzájem provázány, a spokojenost, resp. nespokojenost v jedné oblasti se promítne i do další. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že životní spokojenost Romů je nízká ve všech zkoumaných oblastech. Předpokládali jsme, že Romové v nepříznivé sociální situaci, kteří se rozhodnou své problémy řešit a naváží spolupráci se sociálně aktivizační službou, budou mít životní spokojenost vyšší než Romové, kteří se službou nespolupracují. Z výsledků našeho výzkumného šetření ale vyplynulo, že na hladině významnosti 0,05 nebyl prokázán rozdíl v životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou a Romů, kteří službu nevyužívají. Tuto skutečnost si vysvětlujeme především tím, že změny a dílčí úspěchy, kterých lze díky spolupráci se službou dosáhnout, jsou v celkovém kontextu tíživé situace, ve které se Romové nacházejí, tak nepatrné, že jejich význam nemá na celkovou životní spokojenost výraznější vliv. Případně také tím, že změny v jejich životní spokojenosti jsou viditelné až s delším časovým odstupem.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Jsme toho názoru, že tím nejdůležitějším faktorem, který pomůže k tomu, aby se životní spokojenost Romů zvýšila, je vzdělání. Jak vyplývá z výsledků našeho dotazníkového šetření, vzdělanostní úroveň obou skupin Romů je velmi nízká. V případě Romů spolupracujících se službou má celkem 88 % respondentů ukončené základní a neukončené základní vzdělání. V případě Romů, kteří se službou nespolupracují, je to téměř 90 %. Vyučení s maturitou, ukončené středoškolské vzdělání a ukončené vysokoškolské vzdělání neuvedl ani jeden z respondentů. Naše doporučení je proto orientováno na podporu Romů ve vzdělávání. Podporou přitom chápeme tvorbu přípravných tříd pro nejmenší, přítomnost romských asistentů na školách, prospěchová stipendia, doučování a práci s dětmi v rámci volnočasových aktivit nebo také práci s rodiči v rámci služeb sociální prevence (např. sociálně aktivizační služby).

Stipendia pro romské studenty jsou účinným nástrojem, díky kterému mohou studenti chodit do školy a rozvíjet potenciál, který v sobě mají. Potenciál, který by bez stipendií zanikl. Podporovat by se měli nejen studenti vysokých, vyšších odborných a středních škol, ale také úspěšní studenti odborných učilišť. I pro ně by stipendium mohlo být motivací, aby studium předčasně neukončovali. Máme na mysli zejména situace, kdy rodina strádá po stránce finanční i materiální a odchod studenta ze školy a jeho zaměstnání, třeba i jen brigádně, vnímá jako zlepšení, výhru. Neuvědomuje si ale, že z hlediska dlouhodobého i vlivu na další život studenta může být odchod ze školy prohrou. Rodiče by měli své děti vést k tomu, že díky vzdělání by mohly mít v budoucnu lepší život, být spokojenější a že vzdělání je výhodou.

Díky schopným studentům mohou mít další generace romských dětí tolik potřebné vzory. Vzory, které budou důkazem, že i Rom může být vzdělaný, úspěšný a respektovaný a nebojí se přihlásit k tomu, že je Rom. Nejen Romové však potřebují vidět vzory. Úspěšné Romy potřebuje vidět i majorita, aby se dokázala zbavit předsudků a stereotypů, které vůči nim má a které jsou často umocňovány negativním mediálním obrazem. Pomoci zvrátit tento stav by mohly především změna mediálního obrazu, ale také přednášky a besedy na školách, které děti seznamují s romskou kulturou, historií a úspěšnými osobnostmi.

Romové mnohdy význam vzdělání nedoceňují, takže je důležité pracovat i s rodiči, např. prostřednictvím sociálně aktivizační služby a dalších služeb či iniciativ působících v terénu. Díky nim se pak mohou naučit uplatnit se ve společenském prostředí, samostatně řešit své

osobní záležitosti, zvýšit své sociální kompetence při jednání na úradech, hospodařit a mnoho dalšího. Schopnost hospodařit a finanční gramotnost představuje v rámci vzdělávání samostatnou kapitolu, na kterou je potřeba klást důraz.

Vzdělání je důležité i pro romské děti, a to ještě před začátkem povinné školní docházky. Romské děti ze sociálně znevýhodněného prostředí nejsou na stejné startovací čáře jako děti z majority. Přicházejí do školy bez znalostí a dovedností, které se od nich v určitém věku očekávají, takže od prvopočátku jsou o několik pomyslných kroků pozadu. Romské děti potřebují individuální přístup a v praxi se osvědčují romští asistenti, kteří tvoří velmi perspektivní pojítka mezi školou a rodiči. Z našeho pohledu se jako přínosná jeví i samotná pozice sociálního pracovníka na školách. I ten by mohl být úspěšným spojovacím článkem mezi školou a rodinou, pracovat v konečném důsledku ve prospěch dítěte, ale za předpokladu, že si školy více uvědomí jeho význam.

Aby se zvýšila spokojenost Romů, je potřeba splnit řadu úkolů jak na romské straně, tak na straně majority. To, kam by se Romové chtěli dostat a čeho chtějí dosáhnout, musí v první řadě vědět oni sami, musí vědět, jaké jsou jejich cíle, a těchto cílů pak musí chtít i dosáhnout. Musí se naučit převzít odpovědnost za své životy. Majoritní společnost by jim měla ukázat možnosti a podat pomocnou ruku při naplňování cílů, bez aktivní participace Romů se však jejich životní spokojenost nezvýší.

Všímejte si toho dobrého v nás, podporujme se a inspirujme se. Buďme trpěliví a neočekávejme velké změny hned. Přijměme fakt, že vše vyžaduje čas a některé postoje a názory si pravděpodobně osvojí až další generace. Toto doporučení se týká především terénních pracovníků, sociálních pracovníků a dalších pracovníků sociálně aktivizační služby, kteří mohou mít pocit, že díky vzájemné spolupráci se Romové budou mít hned lépe. Do práce se vrhají s obrovským zápalem a nadšením, že „zachrání svět“, potažmo „všechny Romy“, neuvědomujíce si tíhu sisyfovského úkolu, který si tímto nastavením dali. Možná se díky spolupráci se službou zvýší jejich kompetence, vyřeší nejpálčivější problémy, ale v jejich životní spokojenosti se tato skutečnost neprojeví, jak vyplynulo i z našeho dotazníkového šetření. A možná se díky spolupráci se službou posunou o krok dopředu, ale místo dalšího kroku vpřed budou následovat dva zpátky. I to k této práci někdy patří. Pracovníci by na sebe také neměli přebírat zodpovědnost za problémy jiných lidí. Velmi lehce by se mohlo stát, že by podlehl syndromu vyhoření, a v konečném důsledku tak negativně ovlivnili svou vlastní životní spokojenost.

ZÁVĚR

Naše práce se zabývala problematikou životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou. Práce byla rozdělena na část teoretickou a empirickou, přičemž teoretickou tvořily tři kapitoly. V první z nich jsme přinesli pohled na Romy v České republice, zmínili jsme specifika kultury a chování Romů a popsali sociální práci s romskou rodinou. Pozornost jsme věnovali také přístupům v sociální práci s romskou menšinou. Druhá kapitola pojednávala o životní spokojenosti a její provázanosti s osobní pohodou, o jejich determinantech i způsobech měření. Ve třetí kapitole jsme se soustředili na objasnění sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, a to z pohledu poskytovaných činností, poslání a cíle, cílové skupiny a individuálního plánování.

Základem empirické části bylo dotazníkové šetření životní spokojenosti podle Fahrenberga, Myrteka, Schumachera a Brählera (2001). Toto šetření probíhalo v průběhu září–prosince 2023 na vzorku 93 respondentů. Hlavním cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaká je celková životní spokojenost Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou, a porovnat, zda existují rozdíly v životní spokojenosti Romů, kteří službu nevyužívají. Z výsledků vyplynulo, že životní spokojenost obou sledovaných skupin Romů dosahuje velmi nízké, podprůměrné úrovně. Nejhůře hodnocenými škálami životní spokojenosti byly v obou případech škály Práce a zaměstnání a Finanční situace. Naopak nejlépe hodnoceny byly v případě Romů spolupracujících se službou škály Vlastní osoba a Sexualita, v případě Romů, kteří službu nevyužívají, škály Vztah k vlastním dětem a Vlastní osoba. Výsledky také ukázaly, že na hladině významnosti 0,05 nebyl prokázán rozdíl v životní spokojenosti Romů spolupracujících se sociálně aktivizační službou a Romů, kteří službu nevyužívají.

I nadále jsme přesvědčeni o významu a důležitosti sociálně aktivizační služby pro osoby nacházející se v nepříznivé sociální situaci. I prostřednictvím ní může člověk vzít svůj život do vlastních rukou a začít určovat jeho směr. Nenechat se bezmocně strhávat životními okolnostmi, ale aktivně pracovat na tom, aby se jeho životní spokojenost zvýšila. To vše může. Ale musí chtít. A právě toto je podle našeho názoru základní předpoklad úspěchu. I člověk pocházející ze znevýhodněného prostředí, žijící v těžkých podmínkách vyloučené lokality nebo romské osady, může uspět, pokud vynaloží úsilí. Mnozí úspěšní Romové jsou toho důkazem. Ti všichni nám mohou být vzorem díky své pílì, houževnatosti, odvaze a vnitřní síle. Je potřeba jen chtít a nebát se.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Agentura Evropské Unie pro základní práva. *Evropská unie* [online]. [cit. 2023-10-28]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-fundamental-rights-fra_cs.
2. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, 2020. *Sanace rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1624-7.
3. BLATNÝ, Marek, ed., 2014. *Člověk v kontextech celoživotního vývoje*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, v. v. i. ISBN 978-80-86174-21-1.
4. BLATNÝ, Marek, 2010. *Psychologie osobnosti – Hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3434-7.
5. ČADA, Karel, ed., 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: GAC, spol. s r. o. [online]. [cit. 2023-11-10]. Dostupné z: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf
6. ČESKÁ REPUBLIKA, 2006. Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [cit. 2023-11-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
7. ČESKÁ REPUBLIKA, 2006. Vyhláška č. 505/2006 Sb. Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>
8. DAVIDOVÁ, Eva, 1995. *Romano drom. Cesty Romů 1945–1990*. Brno: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-7067-533-8.
9. Doporučený postup č. 3/2022 – Individuální plánování, 2022. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-11-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1060378/2_DP_Individu%C3%A1ln%C3%AD_pl%C3%A1nov%C3%A1n%C3%AD_3_2022.pdf/4cb2cccc-cabb-34be-a2ab-7418cd3d3d43
10. DVORSKÁ, Soňa, 2010. Sociálny pracovník v úlohe riešenia sociálnych problémov v rómskej rodine. In: BALVÍN, Jaroslav, KAJANOVÁ, Alena, URBAN, David

- a Lenka VAVREKOVÁ, ed. *InteRRa 9*. Praha: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-86798-05-09.
11. FAHRENBERG, Jochen, MYRTEK, Michael, SCHUMACHER, Jörg a Elmar BRÄHLER, 2001. *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum. ISBN: 80-86471-16-0.
 12. FEČOVÁ, Olga, 2022. *Den byl pro mě krátkej. Paměti hrdé Romky*. Praha: Nakladatelství Kher a Paseka. ISBN 978-80-87780-31-2.
 13. FONSECOVÁ, Isabel, 1999. *Pochovajte ma postojáčky*. Bratislava: Vydavateľstvo Sloart. ISBN 80-7145-303-X.
 14. FRA, 2009. *EU-MIDIS: Data in focus report: The Roma* [online]. [cit. 2024-01-08]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/413-EU-MIDIS_ROMA_EN.pdf
 15. FRA, 2017. *EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main Results* [online]. [cit. 2024-01-08]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf
 16. FRA, 2016. *Druhé šetření o diskriminaci a menšinách v Evropské unii. Romové – vybrané výsledky*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISBN 978-9491-870-3.
 17. FRA, 2012. *The situation of Roma in 11 EU Member States – Survey results at a glance* [online]. [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf
 18. GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
 19. GULOVÁ, Lenka, 2011. *Sociální práce – pro pedagogické obory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-9098-5.
 20. HAMPLOVÁ, Dana, 2004. *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN: 80-7330-063-X.

21. HAUKE, Marcela, 2011. *Pečovatelská služba a individuální plánování*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3849-9.
22. HERZOG, Aleš, 2022. Styly individuálního plánování „Příběh“, „Tady a teď“ a „Koloběh“. *Individuální plánování* [online]. [cit. 2023-11-22]. Dostupné z: <https://www.individualniplanovani.cz/wp-content/uploads/2022/03/20191004-planovani-pribeh-ukol-tadyated-kolobeh-fin.pdf>
23. HORVÁTHOVÁ, Jana, 2002. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Člověk v tísní. ISBN 80-7106-615-X.
24. HIRT, Tomáš a Marek JAKOUBEK, ed., 2006. *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.
25. HRICZKO, Ivan, 2015. Musíme se zbavit pocitu méněcennosti. *Romea.cz*. [online]. [cit. 2024-03-09]. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/komunity/ivan-hriczko-musime-sa-zbavit-pocitu-menecennosti>
26. CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
27. JANOUŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ, eds., 2008. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků. Sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN: 978-80-7368-504-1.
28. JAKOUBEK, Marek a Lenka BUDILOVÁ, ed., 2008. *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. Voznice: LEDA, spol. s r. o. ISBN 978-80-7335-119-9.
29. JAKOUBEK, Marek, 2004. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub. ISBN 80-86140-21-0.
30. JOHNSON, Robert a Jerry RUHL, 2000. *Kniha o spokojenosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-380-3.
31. KAJANOVÁ, Alena, 2017. *Sociální práce s romskou minoritou*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 978-80-7394-661-6.
32. KALEJA, Martin a Jan KNEJP, ed., 2009. *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN: 978-80-7368-708-3.
33. KAMBERI, Ermira, Borja MARTINOVIC a Maykel VERKUYTEN, 2014. Life Satisfaction and Happiness Among the Roma in Central and Southeastern Europe.

- Springer Link* [online]. [cit. 2023-10-30]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0783-7>
34. KOLARCIK, P., A. MADARASOVA GECKOVA, S. A. REIJNEVELD and J. P. VAN DIJK, 2012. Social support, hopelessness and life satisfaction among Roma and non-Roma adolescents in Slovakia. *Springer Link* [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00038-012-0413-6>
35. KOLEKTIV AUTORŮ, 1999. *O Romech – O Roma. Tradice a současnost*. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 80-902476-1-X.
36. KOZUBÍK, Michal, 2013. *(Ne)vinní a dilino gadžo*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-558-0418-7.
37. KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2015. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 973-80-262-0978-2.
38. MAGDOLENOVÁ, Kristína a Jarmila VAŇOVÁ, 2013. *Kultúrna identita Rómov*. Košice: Rómske mediálne centrum. ISBN 978-80-969301-8-0.
39. Mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených lokalit v ČR. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa/int_olo.html
40. MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2007. *Sociální služby*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-310-9.
41. MOORE, Catherine, 2019. Subjective Wellbeing in Positive Psychology. *Positive Psychology* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://positivepsychology.com/subjective-well-being/#diener>
42. NAVRÁTIL, Pavel a kol., 2003. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-741-8.
43. NAVRÁTIL, Pavel, 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.
44. NEDĚLNÍKOVÁ, Dana, ed., 2008. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. [cit. 2023-10-27]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Metodicka_prirucka_TSP.pdf/17bd1ea0-e9c2-1ca1-b8da-a4102d995d32

45. NEŠPOROVÁ, Olga a Dana HAMPLOVÁ, 2014. Souvislosti mezi rodičovstvím a životní spokojeností v České republice a zemích Evropské unie. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. **56**(3), 185–202 [cit. 2023-11-06]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demografie-revue-pro-vyzkum-populacniho-vyvoje-c-32014-uaw6022qzz>
46. POLÁKOVÁ, Jana, 2014. Romská rodina – základní normy chování, principy výchovy, specifika komunikace. *Knihovna města Hradce Králové* [online]. [cit. 2024-01-27]. Dostupné z: https://www.knihovnahk.cz/files/tinymce/pro-knihovniky/cikani/materialy_Romska_rodina.pdf
47. POLÁKOVÁ, Jana, 2013. Specifika komunikace s Romy s ohledem na prostředí knihoven. *Knihovna města Hradce Králové* [online]. [cit. 2024-01-28]. Dostupné z: https://www.knihovnahk.cz/files/tinymce/pro-knihovniky/cikani/Specifika_komunikace_knihovna_2013.pdf
48. RECLAU, Marc, 2020. *Změňte své návyky, změňte svůj život*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-1325-5.
49. Roma in 10 European Countries. Main results. Roma Survey 2021, 2022. *European Union Agency for Fundamental Rights* [online]. [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf
50. Rodinný klub Maria, 2023. *Charita Přerov* [online]. [cit. 2023-10-01]. Dostupné z: <https://www.prerov.charita.cz/kojetin/rodinny-klub-maria/>
51. Romská národnostní menšina, 2022. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2023-10-23]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/romska-narodnostni-mensina-16149/>
52. RUSNÁKOVÁ, Jurina a Peter POLLÁK, 2016. Sociálna práca v marginalizovaných rómskych lokalitách. *Ústav romologických štúdií* [online]. [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: <https://www.romologicke-studie.ukf.sk/socialna-praca-v-marginalizovanych-romskych-komunitach/>
53. ŘEZNÍČEK, Ivo, 1994. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-00-1.

54. ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5.
55. SEKOT, Aleš, 2010. Romové – není na čem stavět? *Universitas*. **43**(3) s. 3-13. ISSN 1211-3387 [online]. [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/view/1494/1121>
56. SINGH, Surjeet a Nov RATTAN SHARMA, 2018. Self-regulation as a correlate of psychological well-being. *Indian Journal of Health and Well-being* [online]. **9**(3), 441 [cit. 2023-11-10]. ISSN 2321-3698. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com.proxy.k.utb.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=d0c90e0c-84c7-42d3-860d-993f8a69d800%40sdc-v-sessmgr01>
57. SIROVÁTKA, Tomáš a Miroslav SUCHANEC, 2023. *Romské ženy a jejich ekonomická aktivita, související faktory* [online]. [cit. 2024-01-08]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_540.pdf
58. SLOVO 21, 2014. *Výzkum o postavení romských žen v České republice* [online]. [cit. 2023-11-22]. Dostupné z: https://assets-global.website-files.com/61c1d8d802122cb75d70dc8c/644bb42471dc1a0b2e0ebdb2_V%C3%9DZKUM%20O%20POSTAVEN%C3%8D%20ROMSK%C3%9DCH%20%C5%BDEN%20V%20%C4%8CR_pdf%20publikace.pdf
59. Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. *Člověk v tísní* [online]. [cit. 2024-01-22]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/socialni-prace-v-cr/socialne-aktivizacni-sluzba-pro-rodiny-s-detmi>
60. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. [cit. 2024-01-25]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>
61. Sociální služby, terénní sociální práce. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2023-10-27]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/socialni-sluzby-terenni-socialni-prace.aspx>
62. ŠEDOVÁ, Lenka, OLÍŠAROVÁ, Věra a Valerie TÓTHOVÁ, 2014. Romové a specifika zdravotní edukace. *The Scientific Journal for Kinanthropology*. *Studia Kinanthropologica*, **XV** (3), s. 256-259 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/354662827_The_Roma_minority_and_

- specifics_of_health_education/link/635dedef8d4484154a48c31f/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1Ym xpY2F0aW9uIiwicHJldmlvdXNQYWdlIjoicHVibGljYXRpb24ifX0
63. ŠPILÁČKOVÁ, Marie a Eva NEDOMOVÁ, 2013. *Metody sociální práce s jednotlivcem*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-434-4.
64. Tisková zpráva. Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben/květen 2023. *Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR* [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5669/f9/ov230707.pdf
65. TOUMOVÁ, Kristýna, OLÍŠAROVÁ, Věra a Valérie TÓTHOVÁ, 2016. Zdravotní stav romské populace v kontextu primární a sekundární prevence. *Kontakt*, (2), 100–105 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/303689989_The_health_condition_of_the_Roma_population_in_the_context_of_primary_and_secondary_care
66. URBAN, David a Vendula KAŠPAROVÁ, 2010. Význam terénní sociální práce pro romskou komunitu v Jihočeském kraji. In: BALVÍN, Jaroslav, KAJANOVÁ, Alena, URBAN, David a Lenka VAVREKOVÁ, ed. *InteRRa 9*. Praha: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-86798-05-09.
67. VANKOVÁ, Katarína, 2009. Rómska minorita na Slovensku z globálneho pohľadu. In: KALEJA, Martin a Jan KNEJP, eds. *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN: 978-80-7368-708-3.
68. VEČERNÍK, Jiří, ed., 2016. *Práce, hodnoty a blahobyt: české realie v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. ISBN 978-80-7330-318-1.
69. Vnitřní materiály RKM – MSQ 1, 2023.
70. Vnitřní materiály RKM – MSQ 5, 2023.
71. Výběr metodou sněhové koule. *Sociologická encyklopedie Sociologického ústavu Akademie věd ČR*, v. v. i. [online]. [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/V%C3%BDb%C4%9Br_metodou_sn%C4%9Bhov%C3%A9_koule

72. Výzkumná zpráva, 2023. Dobrá praxe v zajišťování bydlení pro zranitelné lidi. *Ochrance.cz* [online]. [cit. 2024-01-08]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/59-2022-DIS-JMK-v%C3%BDzkumn%C3%A1%20zpr%C3%A1va-final.pdf>
73. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2021. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2021-204244/>
74. Životní spokojenost Čechů v průběhu času – Výzkum doby covidové a postcovidové. *Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.* [online]. [cit. 2023-11-02]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5576/f9/OV221031.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

s.	strana
kol.	kolektiv
např.	například
pozn.	poznámka
atd.	a tak dále
apod.	a podobně
tzv.	takzvaný
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
EU	Evropská unie
tj.	to jest
eds.	editoři
AV ČR	Akademie věd České republiky
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ed.	editor
SWLS	Satisfaction With Life Scale
PWI	Personal Wellbeing Index
OHQ	Oxford Happiness Questionnaire
DŽS	Dotazník životní spokojenosti
č.	číslo
Sb.	Sbírka zákonů a mezinárodních smluv
SAS	sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
ČR	Česká republika
RKM	Rodinný klub Maria
MSQ	Metodika ke standardu kvality

FRA	Agentura Evropské unie pro základní práva
z. s.	zapsaný spolek
ŽS	životní spokojenost
ZDR	zdraví
PAZ	práce a zaměstnání
FIN	finanční situace
VLC	volný čas
MAN	manželství a partnerství
DET	vztah k vlastním dětem
VLO	vlastní osoba
SEX	sexualita
PZP	přátelé, známí a příbuzní
BYD	bydlení
ESF	Evropský sociální fond
%	procento
Σ	suma

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č. 1: Pohlaví respondentů.....	46
Graf č. 2: Dosažené vzdělání	47
Graf č. 3: Rozdělení podle rodinného stavu.....	47
Graf č. 4: Domácnost	48
Graf č. 5: Rozdělení podle zaměstnání	48
Graf č. 6: Porovnání celkové ŽS u Romů spolupracujících se SAS a Romů, kteří službu nevyužívají.....	58

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet vyplněných dotazníků	44
Tabulka 2: Celková ŽS Romů spolupracujících se SAS a středové hodnoty	49
Tabulka 3: Dosažené hodnoty v jednotlivých oblastech ŽS – Romové spolupracující se SAS.....	54
Tabulka 4: Průměrné hodnoty jednotlivých škál ŽS u Romů spolupracujících se SAS	54
Tabulka 5: Celková ŽS a středové hodnoty	55
Tabulka 6: Dosažené hodnoty v jednotlivých oblastech ŽS – Romové nespolečující se SAS.....	56
Tabulka 7: Průměrné hodnoty jednotlivých škál ŽS u Romů nespolečující se SAS	56
Tabulka 8: Welchův t-test: p-hodnota a popisné statistiky	57

